

שמירה בסביבה

אל הקשר שבין
איכות הסביבה לשלום

סביבה בשמיטה

מערכי שיעור לבתי ספר תיכוניים
בנושא שנת שמיטה בהיבט סביבתי

"מאי טעמא דשביעתא?"

... אמר הקב"ה לישראל:

זרעו שש והשמיטו שבע

כדי שתדעו שהארץ שלי היא!"

בבלי, סנהדרין ל"ט ע"א.

היגוי

יצחק מאיר -
איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון
מאירה הלפר -
המשרד להגנת הסביבה, מחוז ירושלים
עפרה רויטמן דה גרוט -
איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון
שומרה לסביבה טובה

כתיבה

הדס זגורי
חנן מוזס
עפרה רויטמן דה גרוט
שושנה שפיץ

עריכה

שושנה שפיץ

בקורת הלכתית

הרב יואל פרידמן -
מכון התורה והארץ

הפקה והוצאה לאור:

איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון
כסלו תשס"ח נובמבר 2007
03-9367135

עריכה גרפית והדפסה
אריזן, ברקן.

תוכן הצניינים

עמ'		
4	פתח דבר	.1
6	מטרות	.2
7	מילון מושגים	.3
9	שבת לה' - בין שבת לשמיטה.	.4
18	"כי לי הארץ" - מקומו של האדם בבריאה	.5
25	"זרעו שש והשמיטו שבע" - שימור ופיתוח	.6
36	תרבות הצריכה	.7
43	"והשביעית תשמטנה ונטשתה" - שמיטה וצריכה	.8
47	טביעת רגל אקולוגית	.9
54	שמיטה ושוויון	.10
63	סיכום	.11

שתח צר

החוברת "שמיטה בסביבה" עוסקת בקשר שבין שני נושאים:

- שנת השמיטה

- איכות הסביבה.

מטרת החוברת היא לברר את הקשר בין שני הנושאים וליצור ביניהם זיקות אפשריות. רעיון השמיטה, בהקשרו הדתי, מחזק את הקשר שבין האדם לאדמתו ובאופן רחב יותר בין האדם לעולמו. תחום התוכן של "איכות הסביבה" נושא דגל זה בהקשר אנושי - אזרחי. הבנת הזיקות וההקשרים של שני עולמות תוכן אלו עשויים להשפיע על הלומד לרכוש את הידע, להבין את היחס שבין הבורא לבריאה, להשליך ערכים הנובעים מציווי השמיטה אל עולם הערכים הסביבתי, להפנים את המסרים המדגישים את אחריותו של האדם כלפי עולמו ולאמץ התנהגויות אחראיות בהתאם. ההבנה שלאדם יש אחריות על העולם משנה את היחס לנושא איכות הסביבה ומחדדת את השאלה האם רשאי האדם להתייחס אל הסביבה רק כאל מקור למשאבים שיספקו את צרכיו? על אחריותו המלאה של האדם לשמור על עולמו אנו למדים מן המדרש בקהלת רבה (ז', כ"ח) "בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם וכל מה שבראתי, בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחרריך".

עלינו, בני האדם, מוטלת החובה לשמור על משאבי הסביבה, לא לבזבז אותם מעבר לדרוש, לא לפגוע ולא לקלקל.

המושג החשוב שעולה על סדר היום הציבורי - פיתוח בר קיימא או קיימות - פירושו: לעשות שימוש נאות יותר במשאבי הטבע לשם המשך קיומו של האדם וקיום הדורות הבאים ברמת חיים סבירה, ולמזער מראש את היווצרותן של בעיות סביבתיות בעתיד. ניתן לראות במגמת זו את מימוש המשמעות של הצו האלוקי שניתן לאדם הראשון "לעבדה ולשומרה".

שנת שמיטה היא שנת שבתון לאדמה, לסביבה ולכל מרכיביה: האדם, החי, הצומח והדומם. בנוסף למשמעות הדתית של שנת שמיטה, ניתן לראות בה הזדמנות מיוחדת המזמנת לאדם נקודת מבט מעמיקה על מקומו בעולם ומזכירה לו את בעלותו המוגבלת על קרקעותיו ועל רכושו. שנה זו פותחת חלון הזדמנויות לתיקונם של קלקולים אקולוגיים שונים. תרומתה של שנה זו להתחדשותה של הקרקע מתבטאת בתחומים רבים:

שמירה על מגוון המינים

הרס הסביבה גורם להשמדת מינים רבים של בעלי חיים וצמחים ודילולם של מינים נוספים. בשנים האחרונות הולכת ומתפשטת המודעות לחשיבות שמירת הטבע ומערכות אקולוגיות הכוללות צמחים וחיית בר. בשדה שלא מעובד במשך השנה יתחדשו מינים טבעיים ותתקיים בו מערכת אקולוגית תקינה. בשנה זו אין מפתחים זנים חדשים והרכבות חדשות שהם פרי פיתוח טכנולוגי של האדם, אלא מאפשרים לטבע להתנהל על פי החוקים שלו, ללא התערבותו של האדם. שנת השמיטה מזמנת הזדמנות ייחודית לטבע לקיים את עצמו בעצמו. ובכך אנו צועדים צעד נוסף להשגת אחת המטרות החשובות של שמירת הסביבה מניעת הכחדתם והיעלמותם של מיני החי והצומח מעל פני כדור הארץ.

שמירה על איכות המים

אין די בשמירה על כמות המים על ידי חיסכון במים, אלא חובה לשמור על איכותם - מי תהום רבה. שאיבה מוגברת ומיותרת מזלזלת את מאגרי המים ועלולה לגרום לירידה באיכותם כתוצאה מהמלחת בארות. בשנת השמיטה לא מגדלים גידולים חדשים ומשקים רק את הקיים. החיסכון במים מאפשר צמצום שאיבת מי התהום ותרומה להשבחת איכות המים.

צמצום הצריכה

כל אחד מן היצורים בתבל צורך אוויר, מים, מזון וקורת גג. האדם צורך יותר. הבעיה מתעוררת כאשר הצריכה, האמצעי החיוני, הופכת לצרכנות, תכלית בפני עצמה - כורח חברתי, אילוץ כלכלי ובילוי מועדף. צרכנות זו מדלדלת את משאבי הטבע ומייצרת כמויות פסולת שהולכות, נערמות ותופסות מקום רב. הפסולת יוצרת מפגעים כגון מחלות, ריחות רעים, זיהום אוויר וזיהום נחלים ומי תהום. במהלך שנה זו ניתנת לאדם אתנחתא, בה מתאפשר לו לעסוק בענייני רוח, לעצור את המרדף אחרי צריכה אינסופית. צמצום הצריכה גורר בהכרח צמצום של ניצול משאבי הטבע ובמקביל מצטמצמים הפסולת והמזהמים. מן העקרונות הנלמדים ממצוות השמיטה ניתן למנף את ערך ההסתפקות ב"יש" וב"קיים" ולהדגיש את חסרונותיה של צרכנות מיותרת (הן ברמה האישית והן ברמה האקולוגית). בהזדמנות זו ניתן להדגיש את חשיבותה של "צרכנות ירוקה" שהיא צרכנות אחראית מבחינה סביבתית, ומעודדת צריכת מוצרים העשויים מחומרים הפוגעים פחות בסביבה.

מיחזור, שימוש חוזר

בעבר, בשל אורח חייו של האדם, כמויות הפסולת שהושלכו על ידי האדם היו הרבה יותר קטנות והפסולת הייתה מורכבת מחומרים הניתנים לפירוק על ידי הטבע, בני האדם השתמשו שימוש חוזר בחלק גדול וניכר של החומרים שעמדו לרשותם. כיום, החברה האנושית ברוב מדינות העולם, זורקת את המוצרים שסיימו את תפקידם. בעיות סביבה שמקורן בפסולת נובעות הן מהכמויות, הן מהחומרים שמהן היא עשויה והן מהגישה של החברה למשאבים. נוכל לתרום לסביבה בדרכים של שימוש חוזר ומיחזור של חומרי פסולת והפיכתם למוצרים חדשים. בדרך זו נרוויח שני דברים: גם נצמצם את כמויות הפסולת וגם ננצל פחות חומרי גלם.

הערות טכניות

- בחוברת שלפניך מאוגדים שמונה מערכים. מסגרת הזמן המוערכת לכל שיעור היא 45 דקות.
- ניתן להשתמש במערך כפי שהוא מופיע בחוברת.
- בחלק מן המערכים הוספנו רשימה של פעילויות אפשריות נוספות/ חילופיות.
- לכל מערך מצורף "דף מקורות לתלמיד" (לעיתים 2 עמודים) - השיעורים מבוססים על עיון במקורות אלו ולכן חשוב לצלם אותם ולהביאם לשיעורים.
- בגלל אילוצי השפה העברית נכתבה החוברת בלשון זכר אך היא מיועדת לנשים ולגברים.

צבי/זהה פוריה

מטרות התוכנית

מטרות ייעודיות

1. התלמיד ייחשף לנושאים בתחום מצוות שנת השמיטה שיש להם זיקה וקשר לאיכות חיים ולסביבה.
2. התלמיד ילמד שלקיום מצוות השמיטה יש השלכות על הסביבה במעגלי החיים היומיומיים.
3. התלמיד יבין את יסודות מצוות השמיטה ויקיים אותן כחלק מחיי סביבה בבית וקהילה.
4. התלמיד יתנהג באחריות כלפי סביבתו.

מטרות לימודיות

1. התלמיד ילמד ויבין מושגים ותהליכים הקשורים במצוות השמיטה כחלק מאיכות הסביבה.
2. התלמיד יבין את חשיבותה המרכזית של שנת השמיטה בחיי אדם הרוצה לשמור על הסביבה בה הוא חי.
3. התלמיד יתמודד עם פתרון בעיות סביבתיות באמצעות לימוד וקיום מצוות השמיטה.
4. התלמיד ילמד, יבין ויפנים את אחריותו לסביבה כאדם שומר מצוות.

חילון חושבים

התחממות כדור הארץ - מונח המשמש לתיאור העלייה שנצפתה בשנים האחרונות בטמפרטורה הממוצעת של האטמוספירה ושל האוקיינוסים של כדור הארץ. הדעה הרווחת בקהילה המדעית היא כי מרבית העלייה בטמפרטורה נובעת מפעילות אנושית. הכמויות הגדולות של פחמן דו חמצני ושל גזי חממה אחרים המשוחררים על ידי הבערתם של דלקים מחצביים, בירוא יערות, חקלאות ופעולות אנושיות אחרות, הם הגורמים העיקריים להתחממות.

זיהום אוויר הוא שם כולל למצב שבו לאוויר נוספים חומרים כימיים וביולוגיים שאינם נכללים בהרכבו הטבעי. המילה "זיהום" משקפת את העובדה שחומרים אלה מזיקים, במידה זו או אחרת, לחי ולצומח.

טביעת רגל אקולוגית היא אמצעי מדידה הבודק "כמה אנחנו מעמיסים על הסביבה?". איזה שטח נדרש כדי לספק לנו את כל מה שאנחנו צריכים כדי לחיות וכדי "לקלוט" את כל הפסולת שאנחנו מייצרים? בישראל זמינים 6 זונמים זמין לנפש, כאשר בפועל מנוצלים 44 זונם לנפש! לפיכך, קיים מחסור של 38 זונם לנפש.

משאבי טבע - הינם חומרים שבני האדם שואבים מן הטבע. יש משאבי טבע מתכלים, ויש משאבי טבע מתחדשים. משאבי טבע מתכלים - משאבי טבע שקצב היווצרותם איטי יותר מקצב ניצולם ע"י האדם (כדוגמת הנפט, העץ והפחם). משאבי טבע מתחדשים - משאבי טבע שקצב היווצרותם מהיר מקצב ניצולם (כדוגמת אנרגיה סולארית).

משבר הפסולת - בכל יום אדם מיצר בממוצע 2 ק"ג אשפה שנערמת במזבלות, וגורמת לזיהומים רבים-זיהום אוויר ומים. וכן לבזבז רב במשאבי קרקע, ובחומרי גלם.

משך התכלות - משך הזמן בו לוקח לחומרים שונים להתפרק באדמה. חומרים אורגניים הם בעלי משך התכלות קצר ביותר של ארבעה שבועות לעומת פלסטיק וניילון- כ 1,000 שנים, קלקר שהוא תוצר של נפט - שאינו מתכלה.

פיתוח בר-קיימא - Sustainable Development - הוא פיתוח שיכול להתקיים לאורך זמן רב ביותר באותו אופן, כיוון שהוא אינו פוגע בבסיס המשאבים שהוא נשען עליהם. ניצול המשאבים נעשה בקצב המאפשר לתהליכים טבעיים לחדש מה שנוצל. פיתוח כזה מגביל את יכולת הצמיחה שלו לפי כמות המשאבים והתחדשותם על פני כדור-הארץ ודואג לטפח את המערכות הטבעיות שמספקות לנו ישירות או בעקיפין את מרבית המשאבים הללו. זהו פיתוח מתוכנן והוא אינו יוצר בסביבתו מפגעים לא-הפיכים. גם במקומות אחרים שמופיעה בהם המילה "בר-קיימא" (סביבה בת-קיימא, חקלאות בת-קיימא) הכוונה היא למהות, להתנהגות או לאורח-חיים שיכולים להתקיים כפי שהם לאורך זמן בלי לקרוס.

קיימות - המונח שקבעה האקדמיה ללשון כתרגום למילה **Sustainability**. פירושו יכולת להתקיים, לשרוד לאורך זמן ממושך. יכולת זו היא גישה לנושאים של פיתוח וסביבה, החותרת לשינוי נורמות החשיבה וצורת הפעולה הנוכחית בכל הקשור לפיתוח כלכלי, תכנון ושמירה על הסביבה. קיימות חותרת לפיתוח המתחשב ברמת הרווחה ובמרחב האפשרויות של הדורות הבאים, שיאפשר להם לזכות במשאבי הסביבה וערכי הטבע העומדים כיום לרשותנו. קיימות גורסת כי יש להתייחס לפיתוח בראייה רחבה מבחינת טווח הזמן, המרחב והאוקולוסייה המושפעת. נקודות מרכזיות:

- **חיסכון במשאבים:** חיסכון מרבי בצריכת משאבים (קרקע, מים, אוויר, מגוון ביולוגי) תוך שימת דגש על משאבים מתכלים ומשאבים במחסור.
- **צמצום במקור של מפגעים:** את הפגיעות בסביבה יש לצמצם במקור, על ידי פנייה לתהליכי ייצור שאינם יוצרים את הפסולת, להבדיל מפתרונות של "קצה הצינור" (יצירת פסולת ואחר כך התמודדות עמה).

יתר שוויוניות - בדיקת האוכלוסייה המושפעת - מי מרוויח ומי מפסיד מהפיתוח המתוכנן? מי מושפע מהפיתוח הכלכלי ומצריכת המשאבים?

הידרדרות הסביבה - Environmental Degradation - הירידה ביכולת של מערכות אקולוגיות (אקוסיסטמות) לתמוך בחיים בגלל פגיעות רבות ומתמשכות המעמידות את קיומן של חלק מהמערכות הללו בסכנת שאלה. המשבר הסביבתי הוא כלל-עולמי, ומכאן שזו גם בעיה שלנו, לא רק של אחרים. זו בעיה של כלל החיים עלי-אדמות ולא רק בעייתם של בני-אדם.

מגוון ביולוגי - Biodiversity - השוני בין היצורים החיים מכל המקורות והמארגים האקולוגיים שהם שייכים להם. שוני זה כולל את המגוון בתוך המינים, בין המינים ואת המגוון של המערכות האקולוגיות. יש למונח זה משמעות הן מבחינת המבנה והן מבחינת התפקוד של מערכות. המשמעות המבנית מתבססת על מצאי - מספרם ושפעם היחסי של הטיפוסים הגנטיים בתוך המינים, של המינים בתוך המערכות ושל טיפוסים המערכות האקולוגיות שביחידת הנוף או באזור. המשמעות התפקודית מתבססת על ההבדלים בין הגנוטיפים (או הגנים), המינים, והמערכות האקולוגיות השונות בנוף - בהתייחס לתהליכים האקולוגיים והתפקודים שהגנוטיפים והמינים שבמערכות הללו מעורבים בהם. האדם תלוי במגוון הביולוגי לקיומו, ומכאן שהמגוון הביולוגי יכול להיות מונח נרדף לחיים על האדמה. האמנה נועדה לשמור על כל ההיבטים של המגוון הביולוגי, להשתמש שימוש בר-קיימא במרכיביו ולחלק את הרווחים המתקבלים משימוש במשאבים גנטיים בהגינות ובשוויוניות בין המדינות. האמנה מכירה בשימור המגוון הביולוגי כנושא לדאגה משותפת לכלל האנושות וחלק בלתי נפרד מתהליך הפיתוח: שמירת המגוון הביולוגי הפסיקה להתפס רק במונחים של שמירה על מינים או על מערכות אקולוגיות בסכנה. זהו צעד חיוני לכיוון פיתוח בר-קיימא, והאמנה מציגה גישה חדישה המכאנת לגשר בין הצורך בשימור לבין הדאגה לפיתוח.

שימור ופיתוח - יחס בין פיתוח העולם ובין שימורו על מנת להגיע לאיזון, ולפיתוח בר קיימא.

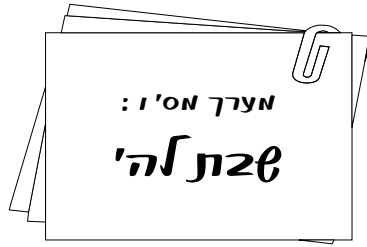
תרבות הצריכה - היא מושג המשמש מבקרים חברתיים שונים לתיאור התנהגות צרכנית אופיינית, בעיקר בעולם המערבי. תרבות הצריכה, אינה רק תאור של תרבות צריכה במקום מסוים אלא מושג ביקורתי המשלב בתוכו ביקורת על האידיאולוגיה והפרקטיקה של הקפיטליזם ועל התנהגות הסקטור התאגידי. טענה זו הינה חלק מניתוח חברתי המצביע על כך שתרבות הצריכה של ימינו מנותבת על ידי תאגידים גדולים לצריכה אישית מוגזמת ועיוורת. כמו כן, הביקורת מצביעה על כך שהכלי העיקרי בידי אותם תאגידים לשינוי התודעה הצרכנית שלנו, הוא הפרסום.

שמיטה - שמיטה היא אחת ממצוות התורה, המתקיימת אחת לשבע שנים. בשנה זו מצווה היהודי לשמוט את האדמה, נאסר עליו לעבד את האדמה: לזרוע, לחרוש, לנטוע, לקצור, לבצור וכד'. בשנה זו מופקר היבול לטובת האדם, הגר, התושב, העבד, האמה, השכיר ואף לבהמה ולחיית השדה.

שמיטת כספים - "וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישנה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה." (דברים פרק טו פסוק ב)

המצווה חלה אחת לשבע שנים בסוף שנת השמיטה, עניינה על הלווה לוותר על חובות כספיים שהגיע מועד פירעונם והם לא נגבו.

שנת היובל - שנת היובל מתקיימת אחת לחמישים שנה, לאחר שבעה מחזורי שמיטה (דהיינו ארבעים ותשע שנים). שנת החמישים שבאה מיד לאחר שנת השמיטה השביעית היא שנת היובל. מה שמייחד שנה זו היא "וקראתם דרור בארץ" - שנה בה חוזרת האדמה לבעליה הראשוניים. מצווה היוצרת שוויון קרקעות בין בני האדם ובעצם מובילה לשוויון חברתי.

בין שבת לשמיטה

מטרות:

- יחידה זו תשמש כרקע ראשוני להבנת נושא השמיטה ומבוא למערכים הנוספים.
- * התלמיד ילמד ויבין את הקשר שבין שבת ושמיטה.
- * התלמיד ילמד ויבין את הרעיון היסודי של השמיטה (המשותף גם לשבת): היכולת ליצור "פסק זמן" ממרוץ החיים, לשבות ולערוך חשבון נפש תקופתי.
- * התלמיד ילמד באופן ראשוני את המקורות של מצוות השמיטה.

45 דקות

עזרים:

דף מקורות לתלמיד X מספר התלמידים בכתה, תצלום של כרטיסי משחקי התפקידים.

מספר מליק על... שבת ושמיטה

השביתה מפעילות כלכלית בשנת השמיטה מלמדת אותנו על החשיבות הגדולה של לקיחת פסק זמן מהפעילות הכלכלית לצורך בניין חיי הרוח והתרבות האישיים והכלליים. מתוך כך, עולות שאלות נוקבות על אופי תרבות הפנאי של חברת השפע המערבית שבה חיים התלמידים.

"היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים – בכל שבת. באה שבת באה מנוחה. מתחילה הנפש להשתחרר מכבליה הקשים ומבקשת היא לה נתיבות עליונות, חפצים רוחניים כפי טבע מקורה. את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו שהיצירה האלוקית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלוקי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי החברה של חול עם העול והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה נשמתה בכלולתה כמו שהיא" [מתוך ההקדמה ל"שבת הארץ" הראי"ה קוק].

פרשנים והוגים רבים עמדו על כך ששנת השמיטה היא שנת שבתון מפעילות כלכלית למטרת פיתוח חיי הרוח. בבסיס הנחה זו עומדת התפיסה שחיי החומר אינם מטרה בפני עצמה אלא אמצעי בלבד ובסיס לצמיחה רוחנית. השקפה הרואה את הפעילות הכלכלית כבאה לספק צרכים פונקציונליים בעיקר, וכבסיס לפעילות "גבוהה" יותר, מובילה לכך שעיקר האנרגיות של הפרט והחברה מנותבות לבניין האישיות ולא לתוספת של קניינים חומריים. העיסוק המתמיד בחיי החומר גורם, אולי, לצמיחה כלכלית מואצת של הפרט והחברה אך עלול לגרום לדעיכת הרוח. נדרשת הפסקה כפוייה מפעילות של חולין בזמנים קצובים, מהשבת ועד לשנת השמיטה כדי להזכיר לעצמנו מה העיקר בחיים ומה הטפל המשרת את העיקר. בחברה שבה אנו חיים – חברת השפע, ישנם יותר ויותר סימנים לכך שרדיפה בלתי פוסקת אחרי קניינים חומריים מובילה לניצול יתר של אוצרות טבע, לזיהומים באוויר במים וביבשה ולדלדול והשחתה של מגוון המינים והנופים על פני כדור הארץ.

מתברר שהאויב הגדול ביותר של החומרנות היא החומרנות עצמה, והשפע עלול להוליד פשע. ההרס הסביבתי הנרחב הנוצר בעקבות רדיפה לא מבוקרת אחרי שפע חומרי, הוא אולי האיתות הברור ביותר שמקבל האדם המודרני לכך שמטרתם העיקרית של החיים אינו הצמיחה הכלכלית אלא דווקא הצמיחה הרוחנית.

- בדוק עם התלמידים: "כיצד נראה יום השבת שלכם? מה אתם עושים בשבת?"
- כתוב על הלוח את התשובות הרלוונטיות לנושא השביתה כגון: מנוחה, נופש, שינה וכד'
- בקש מהתלמידים לקרוא את הקטע "השבת שלי" בדף המקורות.

השבת שלי

דבר ראשון איזה כיף שיש שבת... יום בשבוע שלא צריך לעבוד.. חוץ מאמא שלי שמכינה את כל השבת... אצלנו במשפחה אין מצב שאין עיתון של שבת- והשבת מתחילה ביום שישי בפתיחת התשחצים כל המשפחה ביחד. מכירים את זה בשולחן שבת שכולם כבר עייפים אבל אבא תמיד ינסה שנשיר עוד כמה פיזטים?... וביום עצמו חצי ממנו בכלל ישנים- הרי שינה בשבת תענוג- זו המצווה שאנו מקיימים הכי בהידור ביום השבת... אז כמו שאמרת... איזה כיף שיום בשבוע לא צריך לעבוד... פשוט נחים.... שבת שלום!

- דונו ב"התייחסות" למנוחת השבת של כתוב הקטע. שוחחו על התייחסויות שונות למנוחת השבת.
- האם יש לראות בה עצלות לשמה? התרפקות על חוסר מעש?
- בקש מן התלמידים לקרוא את מקור 2 (מסכת מגילה יג, ע"ב) בדף המקורות.

מסכת מגילה יג עמוד ב':

המן אמר למלך אחשוורוש שצריך להשמיד את העם היהודי כיון שאין לו מוסר עבודה ש"את דתי המלך אינם עושים" דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י (שכל הזמן משתמטים מעבודה ואומרים שבת היום פסח היום ואסור לנו לעבוד).

- הסבר: טענותיו של המן, כמו גם טענות של האנטישמיים בימי הביניים ובעת החדשה, היו שהעם היהודי הוא עם "עצלן", "פרזיט". הוא מחליט לעשות לעצמו יום "נופש" שבועי מכיוון שאין לו כוח/ חשק/ רצון לעבוד.

- שוחחו על... הטיעון האנטישמי והאם מעבר לטיעון הדתי (מצווה מן התורה) יש מקום להשבית את האדם ממלאכה יום אחד בשבוע.

אפשר גם...

- להציג במשחק תפקידים דילמות הממחישות את נחיצותו / אי נחיצותו של יום שבתון שבועי.
- במשחק תפקידים- יציגו שני תלמידים שתי דילמות על הצורך לשובות בשבת (טקסטים אפשריים במסגרות בהמשך). הדילמה תעסוק בצורך לשובות שנה שלמה.
- הכיתה תגיב לדילמה.
- בחר בשני תלמידים, בקש מהם להציג את הדילמה - ניתן להשתמש בטקסטים המצורפים, או בטקסטים עצמאיים.

יוסי:

רועי, עזוב אותי מהאידאולוגיות שלך. הבן אדם צריך כסף... וכסף צריך להרוויח... איך מרוויחים? עובדים! וזאת עובדה! מה אתה רוצה... שבת הוא היום הכי רווחי לעסקים. כולם נוהרים לקניונים, קונים יותר מאשר בשאר ימות השבוע! תן לבן אדם להתפרנס בכבוד...

רועי:

הי יוסי, מה שלומך? איך היה בשבת? נחת? בילית? ערכת קניות? שמע, קראתי בעיתון שבוע שעבר, שיותר ויותר בתי עסק מכריחים את העובדים שלהם לעבוד בשבת, זאת אומרת שבעה ימים בשבוע - זה לא נראה לך אבסורד?? תן לבן אדם לנוח...

נקודות לדיון:

- מנוחה כצורך פיזי.
- מנוחה כצורך נפשי.
- הערך הסוציאלי של יום מנוחה שבועי.

בחר בשני תלמידים, בקש מהם להציג את הדילמה הבאה - ניתן להשתמש בטקסטים המצורפים, או בטקסטים עצמאיים.

<p>ענת : כן! אחד ינפוש יום חופשי בשלישי, משפחה אחרת נוח לה לנוח בחמישי, היא תקבע לעצמה את היום הזה כיום מנוחה, וכן הלאה.. למה כל כך חשוב שהמנוחה תהיה באותו היום??</p>	<p>נועה : אז מה את מציעה? שכל אדם או משפחה יקבעו לעצמם את יום המנוחה שלו?</p>	<p>ענת: יש לי רעיון מצוין, צריכים יום מנוחה.</p>
---	--	---

נקודות לדיון:

- נסו לדמיין כיצד היו נראים חייכם הפרטיים, חיי המשפחה, ועולמנו בכלל אילו לא ניתנה מצוות "שבת"?
- דונו בתרומת השבת לחיי הפרט / לחיי המשפחה / לחיי הקהילה.
- שבת - מנוחתנו נקבעת ממנוחת הקב"ה, זכר ועדות למעשה בראשית.
- שבת- יום מנוחה לאומי - יהודי, החברה כולה עוצרת ממלאכה, וכך יש הזדמנות שוויונית לכל אחד "לאגור כוחות" לשבוע הבא.
- שבת כחלק בלתי נפרד ממבנה השבוע (בעקבות הפירוש שבשבת הקב"ה ברא את המנוחה - ראה מקורות להרחבה, בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 3 ולהתייחס אליו בדיון. לפי הנתיבות שלום, השבת משלימה את השבוע, בכך שהיא מוסיפה את המנוחה.)

מקורות להרחבה: (ההדגשות הן לצורך העיון - לא במקור)

<p>הרב שלום נח ברדובסקי, האדמו"ר מסלונים נתיבות שלום: "נתיבי נועם שבת" עמ' 106 "...שאמנם מלאכת הבריאה הגשמית כבר כלתה בששת הימים, אבל בשבת נפח הקב"ה את נשמת החיים בכל הבריאה...כך מה היה העולם חסר? שבת... וזה פירוש היה העולם חסר מנוחה."</p>

שנת שבתון

בחר בשני תלמידים, בקש מהם להציג את הדילמה - ניתן להשתמש בטקסטים המצורפים, או בטקסטים חילופיים.

גיא:
אתה נורמאלי??
אתה יודע מה המשמעות של שנה שלמה
שהיא כולה שבתון??

רון:
האם אתה יודע שהמורים עובדים
שש שנים ובשנה השביעית יוצאים
לשנת שבתון?
מה אתה אומר??
אולי כדאי לאמץ את הרעיון הזה
ולחזור לקיים שמיטה במלואה!

נקודות לדיון:

- האם לא מספיק לשבות ממלאכה פעם בשבוע? מדוע צריך להפסיק את עבודת האדמה למשך שנה שלמה?
- מה הערך המוסף של שנת שביעית על המנוחה בשבת?
(לצורך הדיון... בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 4 ב"דף המקורות" - הרב קוק משווה בין שבת ושביעית, בין שבת של הפרט ושבת כללית-לאומית)

מקור להרחבה:

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שבת הארץ:
"היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים- בכל שבת... את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על היחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה... וכשם שנאמר בשבת בראשית "שבת לה", כך נאמר בשביעית: "שבת לה"... סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד".

לימוד מקורות

15 דקות

- חלק את הכתה לקבוצות (חברותות). כל קבוצה תקבל היגד אחד מן ההיגדים המצורפים. על כל קבוצה לסמן בדף המקורות במקור מס' 5 (פרשת בהר, ויקרא כ"ה, פס' א-יג) את הפסוקים המתאימים להיגד ולענות על השאלות.

היגדים:

השמיטה מסירה מעמדות בין בני האדם, כולם שווים לפני הקב"ה.	האדם נמצא בתווך בין האדמה ובין הקב"ה.	קיים שיווין בסיסי בין בני האדם לגבי חלוקת המשאבים של כדור הארץ כמו קרקעות.	האדם אינו השליט על האדמה.
--	---------------------------------------	--	---------------------------

תפקידו של האדם הוא לפעול ולפתח אך עם זאת חייב הוא לשמור על האיזון ולשבות, לצבור כוחות, להתרענן, לעשות חשבון נפש...

וידבר יהוה אל משה בדרך סיני לאמר: דבר אלי בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו ארץ הארץ אשר אני נתן לכם ושמרתם את הארץ שבת ליהוה: שש שנים תורע שדך ושיש שנים תוסר פרעך ואספת את תבואתה: וכענה העביונת שבת שבתך יהיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תורע וכרמך לא תזכר: את ספיה קצירך לא תקצר ואת ענבי גידך לא תבצר שנת שבתך יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאסתך ולשכורך ולהורגך הרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארעך תהיה כל תבואתה לאכל: וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים יהיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה: והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בשאר לחודש ביום הכפורים תזכירו שופר בכל ארצכם: וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דודור בארץ לכל יושביה יוכל הוא תהיה לכם ושבתם איש ארץ אחותו ואיש ארץ משפחתו תשבו: ויכל הוא שנת החמישים שנה תהיה לכם לא תורעו ולא תקצרו את ספיריה ולא תבצרו את גידיהו: כי ויכל הוא שש תהיה לכם מדישדה תאכלו את תבואתהו בשנת הישכל האמת תשבו איש ארץ אחותו:

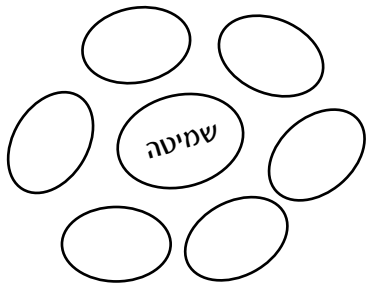
קראו בעיון את הפסוקים ושימו לב לנקודות הבאות:

- מתי ניתן הציווי? _____
- כל כמה זמן מתקיימת שמיטה? _____
- מי שובת? _____
- של מי הארץ? _____
- מה הם האיסורים המוטלים על החקלאי? _____
- למי מותר לאכול את התבואה? _____
- מה מיוחד בשנת היובל? _____

ערוך סבב מהיר בין קבוצות, כל קבוצה תציג את ההיגד, את הפסוקים המתאימים והקשרו למצוות השמיטה (רצוי לרשום נקודות על הלוח).

סיכום

10 דקות

- כתוב את המילה שמיטה במרכז הלוח והקף אותה בעיגול.
- שאל: לאור הלימוד שערכנו, על אילו מעגלים בחיים משפיעה שנת השמיטה?
- מעגלים אפשריים: אדם-עצמו, אדם-אדמה, אדם-ועם, אדם-חברה, אדם-אלוקיו, [אדם-סביבה].
- כתוב את תשובות התלמידים בתוך (כך שיוצר מעין פרח).

סיכום:

מאי טעמא דשביעית?... ניסינו השיעור לטעום מהי שביעית- שנת השמיטה. ראינו שקיים דמיון בין שבת לשמיטה, שמיטה היא מעין פיתוח והרחבה של רעיון השבת. הרבה נכתב על נושא השמיטה מן ההיבט ההלכתי, ומן ההיבט החינוכי שלה. אנו ננסה להבין את הפן הרוחני - חינוכי של השמיטה, אך הפעם במשקפים סביבתיים. בשיעורים הבאים ננסה לבחון את היחס בין אדם - אדמה - הקב"ה, שימור מול פיתוח, משאב הקרקע ונושאים נוספים. כמו כן נבדוק את השפעת המעגלים אותם ציינו לעיל על חיינו בהיבט הסביבתי.

בנק רעיונות לשעילות נוספת

✧ המחשת הריקנות בחיי הפנאי של הנוער :

מה עושים?

- מבקשים מהתלמידים להכין רשימה של 10 פעילויות שהם היו עושים אילו לא היו צריכים לעבוד ולא ללכת לבית הספר. על סמך הרשימות לערוך משוברים:
1. האם היה קל לערוך את הרשימה ?
 2. האם הרשימות מגוונות או שהן חוזרות על עצמן ?
 3. ניתן לבקש מהתלמידים לערוך את הרשימה אך בהנחה שאין טלוויזיה, מחשב, קניונים וכו'.
 4. לפתח דיון על מהי פעילות משמעותית ומהו עיסוק משמעותי.

✧ צפייה ביקורתית בפרסומות :

מה עושים ?

- צופים עם התלמידים ב-3 – 4 תשדירי פרסומת ולערוך דיון בכיתה:
- למי פונה הפרסומת ? איזו אמירה יש לה ?
 - כיצד היא מנסה לעצב את זמננו הפנוי ?
 - כיצד היא מנסה לשנות את אורח חיינו ?
 - האם יכול להיות שלאורח החיים המומלץ בפרסומת יש גם ממדים מזיקים ?

✧ הערכת כישוריו של האדם בן תקופתנו בהשוואה לאדם מתקופות אחרות

מה עושים?

- מחלקים לתלמידים רשימות של "פרופיל אנושי" ובהן רשימת העיסוקים, המיומנויות והיכולות של אנשים מתקופות שונות כולל האדם הפוסט מודרני של שנות ה-2000.
- ממנים מספר תלמידים בכיתה לוועדת קבלה ליישוב. הוועדה צריכה לקבל ליישוב אנשים מכל תקופה שהיא.
- הוועדה צריכה להחליט אילו אנשים לקבל ליישוב כדי שהוא ישגשג ויצליח.
- הוועדה תפרט ותנמק את השיקולים לקבלתם של האנשים שנבחרו ליישב את היישוב.

9 מקורות לתלמיד

1. השבת שלי

דבר ראשון איזה כיף שיש שבת.. יום בשבוע שלא צריך לעבוד.. חוץ מאמא שלי שמכינה את כל השבת... אצלנו במשפחה אין מצב שאין עיתון של שבת- והשבת מתחילה ביום שישי בפתירת התשחצים כל המשפחה ביחד. מכירים את זה בשולחן שבת שכולם כבר עייפים אבל אבא תמיד ינסה שנשיר עוד כמה פיוטים...? וביום עצמו חצי ממנו בכלל ישנים- הרי שינה בשבת תענוג- זו המצווה שאנו מקיימים הכי בהידור ביום השבת... אז כמו שאמרתי... איזה כיף שיום בשבוע לא צריך לעבוד... פשוט נחים... שבת שלום!

2. מסכת מגילה יג עמוד ב'

המן אמר למלך אחשוורוש שצריך להשמיד את העם היהודי כיון שאין לו מוסר עבודה ש"את דתי המלך אינם עושים" דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י (שכל הזמן משתמטים מעבודה ואומרים שבת היום פסח היום ואסרו לנו לעבוד).

3. הרב שלום נח ברדובסקי, האדמו"ר מסלונים, נתיבות שלום- "נתיבי נועם שבת" עמ' סב

"...שאמנם מלאכת הבריאה הגשמית כבר כלתה בששת הימים, אבל בשבת נפח הקב"ה את נשמת החיים בכל הבריאה... כך מה היה העולם חסר? שבת... וזה פירוש היה העולם חסר מנוחה."

4. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שבת הארץ

"היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים - בכל שבת... את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על היחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה... וכשם שנאמר בשבת בראשית "שבת לה", כך נאמר בשביעית: "שבת לה"... סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד."

ויקרא פרק כה

וידבר יק' וק' אל מ' שה' בהר סיני לאמ'ר:
 (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תב'או אל הארץ אשר אני נ'תן לכם
 ושבתה הארץ שבת ליק' וק':
 (ג) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמ'ר כרמך ואספת את תבואתה:
 (ד) ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליק' וק' שדך ל'א תזרע
 וכרמך ל'א תזמ'ר:
 (ה) את ספיח קצירך ל'א תקצור ואת ענבי דזיכך ל'א תבצר שנת שבתון יהיה
 לארץ:
 (ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך
 הגרים עמך:
 (ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל':
 (ח) וספרת לך שבע שבת'ת שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע
 שבת'ת השנים תשע וארבעים שנה:
 (ט) והעברת שופר תרועה בח'דש השבעי בעשור לח'דש ביום הפורים תעבירו
 שופר בכל ארצכם:
 (י) וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל י'שביה יוכל הוא
 תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו:
 (יא) יוכל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם ל'א תזרעו ול'א תקצרו את
 ספיחיה ול'א תבצרו את דזריה:
 (יב) כי יוכל הוא ק'דש תהיה לכם מן השדה ת'אכלו את תבואתה:
 (יג) בשנת היובל הז'את תשבו איש אל אחזתו:

קראו בעיון את הפסוקים ושימו לב לנקודות הבאות:

- _____ מתי ניתן הציווי?
- _____ כל כמה זמן מתקיימת שמיטה?
- _____ מי שובת?
- _____ של מי הארץ?
- _____ מה הם האיסורים המוטלים על החקלאי?
- _____ למי מותר לאכול את התבואה?
- _____ מה מיוחד בשנת היובל?

צ' כרטיסי מחקקי תסקיזים

צלם וגזור ✂

יוסי:
 רועי, עזוב אותי מהאידיאולוגיות שלך. הבן אדם צריך כסף... וכסף צריך להרוויח... איך מרוויחים? עובדים!
 וזאת עובדה! מה אתה רוצה... שבת הוא היום הכי רווחי לעסקים. כולם נוהרים לקניונים, קונים יותר מאשר בשאר ימות השבוע! תן לבן אדם להתפרנס בכבוד...

רועי:
 הי יוסי, מה שלומך? איך היה בשבת? נחת? בילית? ערכת קניות?
 שמע, קראתי בעיתון בשבוע שעבר - שיותר ויותר בתי עסק מכריחים את העובדים שלהם לעבוד בשבת - זאת אומרת שבעה ימים בשבוע - זה לא נראה לך אבסורד??
 תן לבן אדם לנוח...

ענת:
 כן! אחד ינפוש יום חופשי בשלישי, משפחה אחרת נוח לה לנוח בחמישי, היא תקבע לעצמה את היום הזה כיום מנוחה, וכן הלאה... למה כל כך חשוב שהמנוחה תהיה באותו היום??

נועה:
 אז מה את מציעה? שכל אדם או משפחה יקבעו לעצמם את יום המנוחה שלו?

ענת:
 יש לי רעיון מצוי, צריכים יום מנוחה?

גיא:
 אתה נורמאלי??? אתה יודע מה המשמעות של שנה שלמה שהיא כולה שבתון???

רון:
 האם אתה יודע שהמורים עובדים שש שנים ובשנה השביעית יוצאים לשנת שבתון?
 מה אתה אומר??
 אולי כדאי לאמץ את הרעיון הזה ולחזור לקיים שמיטה במלואה

היזכיק:

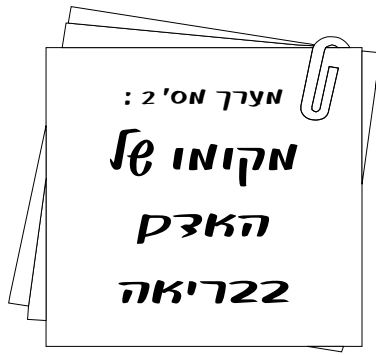
השמיטה מסירה מעמדות בין בני האדם, כולם שווים לפני הקב"ה.

האדם נמצא בתווך בין האדמה ובין הקב"ה.

קיים שיווין בסיסי בין בני האדם לגבי חלוקת המשאבים של כדור הארץ כמו קרקעות.

האדם אינו השליט על האדמה.

תפקידו של האדם הוא לפעול ולפתח אך עם זאת חייב הוא לשמור על האיזון ולשבות, לצבור כוחות, להתרענן, לעשות חשבון נפש...

מטרות:

- * התלמיד יברר את מקומו של האדם בבריאה - שולט בלעדי או כפוף לאל?
- * התלמיד יברר את היחס שבין "זכויותיו" ל"חובותיו" של האדם - "כתר הבריאה".
- * התלמיד יבין את הקשר בין האחריות המוטלת על האדם לבין מצב איכות הסביבה.

45 דקות

עזרים: דף מקורות לתלמיד x מספר התלמידים בכתה,

שתיחה

10 דק'

בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 1 ו ב"דף המקורות לתלמיד".

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לח עמוד א:
"אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? ... שאם תזוח דעתו [של אדם] עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית. דבר אחר: כדי שיכנס [האדם] לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחיו..."

- המדרש מציג שתי גישות הפוכות למעמדו של האדם בעולם. מה הן?
- ציור על הלוח ציר בצידו האחד רשום: "מלך" ובצידו האחר רשום: "יתוש קדמך".
- קרא את רשימת הנתונים המופיעה להלן, בקש מן התלמידים למקם אותם על גבי הציור. (ניתן ומומלץ להוסיף ולגרוע בהתאם לנסיבות).
- **נתונים:** עליה בתוחלת החיים, טכנולוגיית מחשבים, התחממות כדור הארץ, תעשייה, צונאמי, פיתוח בתחום התרופות והרפואה, סופות טורנדו, תקשורת, זיהום אוויר, תחבורה.
- מסקנה: ניתן לראות כי האדם, למרות היותו הנבחר שבברואים, לא מוכתר תמיד בתואר "מלך".
- בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 2 ב"דף המקורות לתלמיד".

הערה: מומלץ לעיין בהרחבה בספר "איש האמונה" של הרב סלוביצ'יק בעמודים המצויינים להלן, בהם זן הרב על היחס בין כבוד, אחריות והוד - נושא שמתקשר לשאלתנו על מקום האחריות שיש לאדם.

הרב יוסף דב הלוי סלוביצ'יק:

"הרי שעה שבירך ה' את האדם הראשון וכשהטיל עליו לכבוש את הטבע כיוון אותו אל התכונות המעשיות של השכל אשר באמצעותם יכול הוא להשתלט על הטבע... מעולם לא היה בהן כדי לאפשר לאדם לשלוט על הטבע... רק האדם הבונה בתי חולים, המגלה שיטות ריפוי ומציל חיי בני אדם, מתברך במידת הכבוד... האדם התרבותי השיג שלטון מוגבל על הטבע ונעשה, במובנים מסוימים, אדון לטבע... שלטונו מאפשר לו לפעול בהתאם לאחריותו." (איש האמונה עמ' 17-14)

נקודות לדין :

- כיצד רואה הרב סולובייציק את "מלכותו" של האדם בעולמו של הקב"ה?
- מלכות האדם משמעותה "אחריות" - כיצד מתבטאת אחריות זו ?

כדי שתדעו שהארץ שלי היא!

15 דקות

- בקש מן התלמידים לפענח את המשפט במקור 3, המלים במשפט "מעורבלות", עליהם לגלות את המשפט כפי שהוא מופיע בתלמוד הבבלי (סנהדרין ל"ט ע"א).
- ניתן לערוך תחרות בין שתי קבוצות תלמידים - הקבוצה שתפענח ראשונה את המשפט היא הקבוצה הזוכה.
- כתוב את המשפט על הלוח :
- "אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא" (סנהדרין ל"ט ע"א)

נקודות לדין:

- האדם הוא היצור הנבחר בבריאה, בעל יכולת דיבור ומחשבה ובעל כוחות של עשייה שאין לאף יצור אחר - האין זה נותן לאדם את רשות לפעול בעולם-בטבע כפי רצונו?
 - האם בחירתו של האדם מכל הברואים לא יכולה לבוא יחד עם האחריות שמוטלת עם בחירה זו?
 - מה אם כן "אומר הקב"ה לישראל" במשפט? מה רעיון השמיטה לפי הגמרא בסנהדרין ל"ט ע"א ?
- בקש מן התלמידים לקרוא את מקורות מס' 4 ו- 5 ב"דף המקורות לתלמיד".

ספר החינוך : שמיטה - מצווה ש"ל:

משורשי המצווה על צד הפשט שרצה השם להודיע לעמו כי הכל שלו, ולבסוף ישוב כל דבר אשר חפץ הוא ליתנה בתחלה, כי לו הארץ, כמו שכתב "כי לי כל הארץ". ועם מצווה זו של הספירה של מ"ט שנה ירחיקו עצמם שלא יגזלו קרקע חברים ולא יחמדו בלבם, דעתם כי הכל שב לאשר חפץ האל שתהיה לו.

הרב אהרן ליכטנשטיין - "יסודותיה הרעיוניים של השמיטה":

בפירושו של רבינו בחיי לתורה, וגם בדברי "בעל העקדה" עולה בעניין זה התודעה וההכרה כי לה' הארץ ומלואה. כאן מזכיר לא רק על שמיטת הקרקע, איסור העבודה, אלא גם על הפקר הפירות. בין אם הפקר הפירות אוטומטי, ובין אם האדם הוא החייב לעשות המעשה ולהפקיר, הרי בולט בשמיטה ניתוק האדם מבעלותו המדומה בקרקע, בפירות וברכוש. ויש בו כדי לתת לאדם מידת מה מושג על הבעלות והקניין.

(טעמא דשביעית - הוצאת הרבנות הראשית לישראל,
ועדת השמיטה משרד החינוך והתרבות, האגף
לתרבות תורנית מדרשת הגולן, חיספין, תשמ"ז)

נקודות לדיון:

- בעל ספר החינוך, מרחיב את גבולות הנלמד ממצוות היובל ומהידיעה שהארץ הינה ארצו של הקב"ה "כי לי הארץ". ספירת השנים יש לה אפקט חינוכי להרחיק את האדם מגזל קרקעות. ניתן להרחיב ולשוחח על כך ששנת השמיטה מתקיימת אחת לשבע שנים, שנת היובל אחת לחמישים שנה, אולם האפקטים החינוכיים משתרעים על פני כל פרקי הזמן שבין המועדים. אפקט הדורש מן האדם לנהוג בצניעות ולא באדנות במשאבים העומדים לרשותו.
 - הרב ליכטנשטיין מחדד את הרעיון ששנת השמיטה נותנת לאדם פרספקטיבה על מקומו בעולם ומזכירה לו את בעלותו המוגבלת על קרקעותיו ורכושו.
- בקש מן התלמידים לקרוא את מקורות 6, 7 בדף המקורות.

ד"ר דניאל שליט - "ספר הקניין" עמ' 224-225:

האדם אמנם נברא בצלם האלוהים, אבל אינו היוצר אלא היצור, וגם צלם-האלוהים שלו עדיין עומד לפני התפתחות ארוכה, ולשם כך הוא זקוק להנחיות, להדרכות. מסתבר שכל שלטונו על הנמוך ממנו אינו אלא בתנאי של קבלת עול הגבוה ממנו, יוצר - הכל. לפיכך מה שניתן לו אינו שלטון, אלא אחריות במובן של responsibility-להיות מוכן לענות-To respond, לתת דין וחשבון, להשיב על קריאת "איכה"...

רק האדם דוחה את פרק ב', את קבלת אחריות הגבוה ונאחז בפרק א' כאילו עמד זה בפני עצמו - רק אז הופך כוח ההנהגה שבידו לכוח של כפיה...ורק אז הוא נעשה לאיום על הבריאה.

רמב"ם - מורה נבוכים, חלק ג פרק יב

והבחינה האמיתית היא - שכל אישי מן האדם הנמצאים, כל שכן זולתו משאר מיני בעלי החיים, הוא דבר שאין לו שיעור כלל בערך המציאות כולו הנמשך - כמו שבאר ואמר: "אדם להבל דמה וגו'", אנוש רימה וכן אדם תולעה"... וכל מה שבא בדברי ספרי הנביאים מזה העניין הנכבד, גודל התועלת בידיעת האדם ערכו. ולא יטעה ויחשוב שהמציאות היה בעבורו לבד.

פרק יג:

ובגלל הדבר הזה הדעת האמיתי אצלי, לפי האמונות התוריות והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא יאמן בנמצאות כולם שהם מפני האדם לבד, אבל יהיו גם כן שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמם, לא מפני דבר אחר.

נקודות לדיון :

- דניאל שליט מעמיד את האדם בתווך בין הקב"ה לבריאה. וכפי שהוא מציין - רק מי שמקבל את עולו של הגבוה ממנו - עולו של הקב"ה - עול שכולל בתוכו לשבות בשבת, שמיטה וכד'... יש לו הזכות לשלוט על הנמוך ממנו - עולם הטבע והבריאה.
- מדברי הרמב"ם עולה שהבריאה עומדת בפני עצמה במנותק ממציאות האדם. כיצד ניתן להסביר לפי הבנה זו את תפקידו של האדם בבריאה ומה ניתן ללמוד על יחסו של האדם כלפי הבריאה?

אדם-עצמו	אדם-עם	אדם-אדמה	אדם-חברה	אדם-סביבה	אדם-אלוקיו
----------	--------	----------	----------	-----------	------------

מה צריך?

כרטיסי הפעילות מדף המקורות לתלמיד, מספריים

מה עושים?

- במערך מס' 1 התבקשו התלמידים ליצור "פרח" מעגלים הנוגעים ליחסים ולזיקות שבין מצוות השמיטה לבין מעגלי החיים הרשומים לעיל.
- בפעילות הנוכחית על התלמידים ליצור מערך הקשרים בין המעגלים הנ"ל כתרשים (ולא כפרח כבשיעור הקודם), כאשר החוליה הראשונה במערכת הקשרים לאור הלימוד הוא: **אדם - אלוקיו**.
- התרשים יכול להיבנות באופנים שונים, כל תרשים הוא לגיטימי, כל עוד התלמידים מנמקים את דרך הצבת התרשים.
- הכיתה תתחלק ל 3 - 4 קבוצות (תלוי במספר התלמידים בכיתה).
- כל קבוצה תגזור את הכרטיסים מדף המקורות לתלמיד.
- כל קבוצה תדון בהקשרים האפשריים ותיצור תרשים זרימה - בהתאם לתוצאות הדיון.
- יש להקדיש למשימה כ- 5 דקות.
- התרשימים יוצגו על ידי הקבוצות לפני מליאת הכתה.

סיכום

3 דקות

בניית התרשים חידדה את יכולת ההבנה שהיחס שלנו לסביבה / חברה / עצמנו / אדמה / עם, לכל המעגלים היוצאים מאיתנו ומנושא השמיטה, מושפע באופן ישיר מהיחס / הקשר בין האדם לבין הקב"ה.

המקורות השונים אותם למדנו וחקרנו הצביעו על קשר זה. כשהאדם מודע למעמדו - כיצור הפועל בשם ה' בעולם, ברורה לאדם האחריות המוטלת עליו. הבנה זו משנה את מעשי האדם. האדם המאמין מודע לגבולותיו ולמגבלותיו, מודעות המאפשרת בקורת עצמית, בדיקה מתמדת, צניעות וענווה בדרך התנהלותו עם העולם ועם הבריאה.

זנך רעיונות אשעילות נוספת

✧ הערכה מחדש של חידושים והמצאות :

מבקשים מהתלמידים לדרג את 5 ההמצאות האנושיות החשובות ביותר בהיסטוריה לפי דעתם. סביר להניח שרוב ההצעות תהיינה מתחום המדע והטכנולוגיה. ניתן לעורר דיון מזוע אף אחד לא כתב על השגת זכויות לפועלים, שחרור עבדים, שיפור מעמד האישה וכו'.

✧ "הרשות לתכנון בני - אדם" : ממנים (מקרב התלמידים) וועדה של רופאים האחראית על מתן היתרים לפעילות גנטית שתאפשר "להנדס" בני אדם על פי אינטרסים שונים. הורים וגופים ציבוריים פונים אל הוועדה שתתיר להם "להנדס" את הילד המתאים להם. הוועדה צריכה לדון בבקשות ולהחליט האם להתיר את השינוי הגנטי המבוקש. הדיון צריך לעסוק בשאלות האתיות "המותר והאסור", בשאלת הצבת הגבולות, כמו כן יש לעסוק בעולם הרגשי - מהן התחושות שעורר בהם התרגיל.

דוגמאות:

- משפחה מעוניינת בתכנון ילד שתכונותיו הגנטיות תהיינה מתאימות לבן משפחה חולה הזקוק להשתלת כליה, על מנת שהילד שיוולד יוכל לתרום כליה לבן המשפחה החולה.
- הורים שמבקשים שהבן שיוולד להם יתוכנן בלי נטייה לשובבות כדי לשמור על חייו או כדי שיהיה גאון וישב וילמד כל היום.
- משפחה שיש בה נטיה למחלה גנטית, מבקשת היתר לשינוי גנטי שיאפשר הולדתו של ילד בריא.
- הצבא מעוניין שינוי גנטי אצל אחוז מסוים מן האוכלוסיה, על מנת שיכשירו אותם בעוד 20 שנה לטייסים.
- התעשייה מעוניינת בשינוי גנטי אצל אחוז מסוים באוכלוסיה על מנת שייולדו ילדים בעלי יכולות שכליות בינוניות, כדי שיהיו עתודת פועלים שחורים המתמחים בעשיית פעולות פשוטות וחד- גוניות.

✧ "התחשבנות" - חוקרים תהליכים ופיתוחים טכנולוגיים ספציפיים (טלפונים סלולאריים, הגנום, המחשב, חוק חינוך חובה וכו'). ומכינים דו"ח על התועלות והמחירים של כל תהליך /או פיתוח וכן תרחישים להתקדמות עתידית. ניתן לשלב גם המצאות פיקטיביות. חשוב שהתלמידים יהיו מודעים לכך שלכל התפתחות טכנולוגית לצד הרווח והתועלת המופקים ממנה עלול להיות גם נזק אפשרי: בריאותי, סביבתי, כלכלי, חברתי וכו'.

1.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לח עמוד א:

"אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? ... שאם תזוח דעתו [של אדם] עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית. דבר אחר: כדי שיכנס [האדם] לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחיו..."

2.

הרב יוסף דב הלוי סלוביצ'יק:

"..הרי שעה שבירך ה' את האדם הראשון וכשהטיל עליו לכבוש את הטבע כיוון אותו אל התכונות המעשיות של השכל אשר באמצעותם יכול הוא להשתלט על הטבע... מעולם לא היה בהן כדי לאפשר לאדם לשלוט על הטבע... רק אדם הבונה בתי חולים, המגלה שיטות ריפוי ומציל חיי בני אדם, מתברך במידת הכבוד... האדם התרבותי השיג שלטון מוגבל על הטבע ונעשה, במובנים מסוימים, אדון לטבע... שלטונו מאפשר לו לפעול בהתאם לאחריותו."
(איש האמונה עמ' 17-14)

3. סדרו את המילים במשפט ותקבלו את הנאמר בסנהדרין ל"ט ע"א

"היא אמר הקב"ה שהארץ זרעו שש והשמיטו כדי שתדעו שלי שבע לישראל"

4.

ספר החינוך: שמיטה מצווה ש"ל:

משורשי המצווה על צד הפשט שרצה השם להודיע לעמו כי הכל שלו ולבסוף ישוב כל דבר אשר חפץ הוא ליתנה בתחלה, כי לו הארץ, כמו שכתוב "כי לי כל הארץ". ועם מצווה זו של הספירה של מ"ט שנה ירחיקו עצמם שלא יגזלו קרקע חברים ולא יחמדו בלבם, דעתם כי הכל שב לאשר חפץ האל שתהיה לו.

5.

הרב אהרן ליכטנשטיין - "יסודותיה הרעיונים של השמיטה":

בפירושו של רבינו בחיי לתורה וגם בדברי "בעל העקדה" עולה בעניין זה התודעה וההכרה כי לה' הארץ ומלואה. כאן מדובר לא רק על שמיטת הקרקע, איסור העבודה, אלא גם על הפקר הפירות. בין אם הפקר הפרות אוטומטי ובין אם האדם הוא חייב לעשות המעשה ולהפקיר, הרי בולט בשמיטה ניתוק האדם מבעלותו המזומה בקרקע, בפרות וברכוש. ויש בו כדי לתת לאדם במידת מה מושג על הבעלות והקניין...

(טעמא דשביעית - הוצאת הרבנות הראשית לישראל, ועדת השמיטה משרד החינוך והתרבות, האגף, לתרבות תורנית מדרשת הגולן חיספין, תשמ"ז)

ד"ר דניאל שליט - "ספר הקניין" עמ' 224-225:

האדם אמנם נברא בצלם האלוהים, אבל אינו היוצר אלא היצור, וגם צלם - האלוהים שלו עדיין עומד לפני התפתחות ארוכה, ולשם כך הוא זקוק להנחיות, להזכרות. מסתבר שכל שלטונו על הנמוך ממנו אינו אלא בתנאי של קבלת עול הגבוה ממנו, יוצר-הכל. לפיכך מה שניתן לו אינו שלטון, אלא אחריות במונח של responsibility-להיות מוכן לענות-To respond, לתת דין וחשבון, להשיב על קריאת "איכה"...

רק האדם דוחה את פרק ב', את קבלת אחריות הגבוה, ונאחז בפרק א' כאילו עמד זה בפני עצמו, רק אז הופך כוח ההנהגה שבידו לכוח של כפיה... ורק אז הוא נעשה לאיום על הבריאה.

רמב"ם - מורה נבוכים, חלק ג פרק יב

והבחינה האמיתית היא - שכל אישי מן האדם הנמצאים, כל שכן זולתו משאר מיני בעלי החיים, הוא דבר שאין לו שיעור כלל בערך המציאות כולו הנמשך - כמו שבאר ואמר: "אדם להבל דמה וגו", אנוש רימה וכן אדם תולעה"... וכל מה שבא בדברי ספרי הנביאים מזה העניין הנכבד, גודל התועלת בידיעת האדם ערכו. ולא יטעה ויחשוב שהמציאות היה בעבורו לבד.

פרק יג:
ובגלל הדבר הזה הדעת האמיתי אצלי, לפי האמונות התוריות והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא יאמן בנמצאות כולם שהם מפני האדם לבד, אבל יהיו גם כן שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמם, לא מפני דבר אחר.

כרטיסים ל"מעגלי ארץ"

✂ גזור

אדם-אדמה

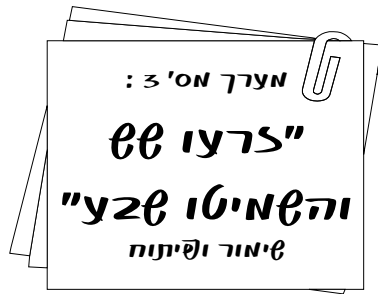
אדם-עם

אדם-עצמו

אדם-סביבה

אדם-אלוקיו

אדם-חברה

מטרות:

- * התלמיד יברר את חשיבות השמירה על האיזון בין שימור ופיתוח.
- * התלמיד יתמודד עם דילמות סביבתיות אקטואליים בנושא שימור ופיתוח.

45 דקות

עזרים:

דף מקורות לתלמיד X מספר התלמידים בכיתה, בלונים X מספר התלמידים בכיתה 2X

מספר מליק על ... שימור, פיתוח וקיימות

לאחר לימוד הרעיון הכללי של שנת השמיטה, בירור מקומו של האדם בבריאה והקשר של שתי סוגיות אלו לשמירת איכות הסביבה, יעסוק הפרק הנוכחי בסוגית ה"קיימות". סוגיה המהווה את יסוד העשייה הסביבתית וזנה בשאלת הגבולות. מתי הפיתוח הופך להרס? איך ניתן לפתח את עולמנו ואת סביבת חיינו מבלי לפגוע במשאבים שיעמדו לרשות הדורות הבאים? קיימות (sustainability) היא השקפת עולם דמוקרטית אופטימית, ששמה במרכז את כבוד האדם וחירותו מתוך הבנה עמוקה שכולנו חלק ממארג החיים המזין ומקיים את כל היצורים על פני כדור הארץ. קיימות היא לגלות מחדש את הערך של הדברים המקיימים אותנו: האוויר והמים הנקיים, השקט של המדבר והמגוון של החורש הים תיכוני, שכונה בה ילדים משחקים בחוץ בבטחה, או קהילה בה קשיש הזקוק לעזרה יכול למצוא שכן הנכון לעזור. לפני מאתיים שנה, בתחילת המהפכה התעשייתית, מוצרי הצריכה היו במחסור ואילו הטבע היה שופע. ההתקדמות הטכנולוגית והמדעית האדירה שחלה מאז הפכה את היוצרות. כיום אנו חיים בעידן של עודף עצום של מוצרי צריכה ואילו הטבע הולך ונעלם. האתגר הכלכלי הפסיק להיות כיצד לייצר מספיק דברים לאנשים וכעת האתגר הוא כיצד לשכנע אותם לקנות את כל מה שמייצרים. והייצור הזה אינו נטול מחירים. בעוד כולנו שמחים לקנות מוצרים בזול, הרי אנו, על פי רוב, עיוורים למחיר היקר לבריאות האדם והסביבה של תהליך היצור הזול ולשכר הרעב של רבים מפועלי הייצור. תפיסת הקיימות אומרת שהאתגר כיום צריך להיות כיצד לייצר את מה שבאמת נמצא במחסור. ואין מדובר רק בשיקום הטבע - שיקום המערכות האקולוגיות תומכות החיים של כדור הארץ, אלא גם ביצירת סביבות חינוכיות משמעותיות ונטולות אלימות, מערכת בריאות המשקיעה במניעה והדרכה לא פחות משהיא משקיעה בטיפול וריפוי, ערים תוססות בקנה מידה אנושי, מזון המעיד על עונות השנה, אורחות חיים המאפשרים לאדם ליצור ולהתבטא במקום לצנוח על הכורסה מול הטלוויזיה לאחר עוד יום עבודה לצרכי פרנסה בלבד ופנאי לבלות עם הילדים.

לא מוצרי צריכה יובילו אותנו לשם, אלא יציקת תוכן חדש בדמוקרטיה כך שיתאפשר לאנשים להביע את העדפותיהם לא רק דרך בחירותיהם האישיות כצרכנים בשוק המחפשים מחיר זול, אלא דרך השתתפות בפורומים אזרחיים שיאפשרו להם להביע גם את העדפותיהם כאזרחים בחברה לגבי התרבות והערכים על פיהם היו מעדיפים לחיות. יש פער בלתי נתפס בין הערכים

של צדק והוגנות שרובנו ככולנו מאמינים בהם, לבין המציאות בה אנו חיים. אנו חיים בתקופה ההיסטורית העשירה ביותר בה חיו אנשים אי פעם ובכל זאת מדי יום מתים בעולם עשרים וארבעה אלף ילדים מרעב ומאות מיליונים הולכים לישון רעבים - חלקם גם בחצר האחורית שלנו. כולנו היינו מעדיפים שלא כך יהיו פני הדברים - אך איבדנו את האמונה שאפשר גם אחרת. תפיסת הקיימות מוכיחה כי דרך אחרת היא לא רק אפשרית אלא היא גם חיונית ובלתי נמנעת. מחקר הערכה רחב היקף של האו"ם על מצב המערכות האקולוגיות של כדור הארץ מצא כי שני שליש מהשירותים שהטבע מעניק לאנושות נמצאים במצב של התדרדרות. המדד של טביעת הרגל האקולוגית מלמד כי אנו חיים באוברדרפט על חשבון הדורות הבאים. כל שנה האנושות צורכת את מה שלוקח לטבע לייצר לפחות שנה וחודשיים. אסונות הטבע המתרבים הנובעים מהתחממות כדור הארץ, מרמזים לנו מה גבוה המחיר של המשך ה"עסקים כרגיל". האנושות הורסת את המערכות תומכות החיים של כדור הארץ. אך דווקא המשבר הסביבתי והאילוצים שהוא מציב בפני האנושות מהווים הזדמנות לצאת לדרך חדשה הוגנת יותר, שמחה יותר ויצירתית יותר. (מתוך האתר <http://hesche.org.il/hesche.php/hazon.php?cat=ka&am ut>)

שתיחה: חוזרים אל המקורות

10 דקות

- בספר בראשית מצויים שני תיאורים המתארים את בריאת העולם ואת בריאת האדם. שני התיאורים הכתובים בפרק א' ובפרק ב' בספר בראשית שונים זה מזה.
- בקש מן התלמידים לקרוא את שני התיאורים שבדף המקורות לתלמיד (מקור מס' 1, מקור מס' 2).
- שוחחו על ההבדלים שבין שני התיאורים: סדר הבריאה, זמן בריאת האדם, התפקיד שה' מטיל על האדם וכו'.
- שוחחו על משמעותם של ההבדלים לענייננו (מקומו של האדם, האם נברא העולם עבור האדם? האם נברא האדם עבור העולם? מה היחס שבין "כבשוה" ו"רדו" לבין "לעבדה ולשמרה"?)

בראשית פרק א:

- (ז) וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם אֶת הָאָדָם עֵפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בְּאָפִיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:
- (ח) וַיֹּשֶׁעַ ה' אֱלֹהִים בֵּן בְּעֵדָן מִקֶּדֶם וַיִּשָּׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:
- (ט) וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כֹּל עֵץ נֹחֵד לִמְכָרָהּ וְטוֹב לִמְאָכְל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הֶהָר וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע ...
- (טו) וַיִּקַּח יְיָ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ:

בראשית פרק א:

- (כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיְרֵדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַרְמֵשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:
- (כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֶת הָאָדָם זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֶת תָּם:
- (כח) וַיִּבְרָךְ אֶת תָּם וְאֶת חַוָּה וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשׂוּהָ. וַיְרֵדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַי הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:

נתיבות שלום:

- נתיבות נועם שבת עמ' סט:
על הפסוק "וינחחו בגן עדן לעבדה ולשמרה":
וינחחו - נתן לו מצות שבת כד"א וינח ביום השביעי.
לעבדה - ששת ימים תעבוד.
ולשמרה - שמור את יום השבת לקודשו.

נקודות לדיון:

- ה"נתיבות שלום" מציע פירוש חדש לפסוק "לעבדה ולשמרה" ביחס שבין ששת ימי המעשה ובין היום השביעי. יחס המקביל לשנת השמיטה. ניתן ללמוד מדבריו - שהמנוחה היא תפקידו של האדם כמו ה"לעבדה".

קראו את מקור 4 :

- ויקרא פרק כה פסוקים ב-ד:
...כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור...

נקודות לדיון:

- בשיעורים הקודמים ובשיעור זה קראנו וסקרנו פסוקים ומקורות שמלמדים אותנו על היחס הרצוי בין שימור לפיתוח?
- על שמירת האיזון בין שימור לפיתוח מצווה האדם היהודי על פי התורה (ההבדלים במצווה בפרק א' ובפרק ב' בבראשית, ציווי המנוחה - לפי ההבנה של ה"נתיבות שלום"- ציווי השמיטה). האדם מצווה להניח ידיו מן הפיתוח, לאפשר לעולם ולאדם יום מנוחה ושנת מנוחה, שנה בה נשמר מצבו הטבעי של העולם ללא מגע יד אדם.

משחק: הולכים עד הסוף...

מטרת המשחק הבא היא להמחיש לתלמיד את הגבול העדין שבין פיתוח להרס, ועל הצורך להיות קשוב למציאות ולבדוק ללא הרף האם אנו חורגים מגבול השימור.

10 דקות

מה צריך? בלונים כמספר התלמידים בכיתה.

מה עושים?

● כל תלמיד מקבל בלון.

● המשימה המוטלת על התלמידים היא לנפח את הבלון ללא הגבלה... עד לפיצוץ.

שוחחו על...

● המצב הנפשי של מנפח הבלון כאשר הוא אינו מוגבל ומגיע עד לפיצוץ הבלון.

● על פתאומיות הפיצוץ, התחושות העולות עקב המתח וצפייה "מתי זה יקרה?" והתגובה ל"פיצוץ"

המפתיע ... למרות שציפו לו.

משחק : שומרים על הגבולות

מה צריך? בלונים כמספר התלמידים בכיתה.

מה עושים?

● כל תלמיד מקבל בלון.

● המשימה היא לנפח את הבלון בלי לעבור את הגבול, לשמור על הבלון שלם.

נקודות לדיון:

- כיצד חשו במקרה זה - במצב של מתן/ לקיחת אחריות, והצורך לבדוק באופן מתמיד את הגבולות.

- ניתן לראות את ניפוח הבלון כמשל.

הנמשל הוא:

הבלון = העולם ניתן לנו, ניתנה לנו הרשות לנפח אותו = לפתח את העולם. אך אם ננפח ללא הגבלה-

הבלון / העולם לא יחזיק מעמד ויתפוצץ... עלינו ללמוד לפתח את העולם באופן שמקיים אותו - עולם

בר קיימא.

הסבר את המונח קיימות = פיתוח העולם ללא פגיעה במשאבים לדורות הבאים.

הרחב והסבר בהתאם לנאמר בפתיח לשיעור.

חוקריק את הקריקטורה

10 דקות

מה צריך?

דף מקורות לתלמיד X מספר התלמידים בכיתה.

הקריקטורה לקוחה מאתר האינטרנט:

<http://www.visualarts.co.il/studio.asp?type=illustration&ARTISTID=395>

● דונו בנקודות המופיעות ב"דף המקורות":

- איזו צורת התיישבות תופסת מקום רב יותר בקריקטורה (עיר/כפר).
- בקש מן התלמידים לעיין בטבלה ולמלא בהתאם.
- רשום את הטבלה על הלוח.

כפר	עיר	
		צפיפות
		צבע
		פליטת גזים
		זיהום

● דונו בשאלות הבאות:

- האם הפער בין "שימור" ל"פיתוח" חייב להיות גדול כל כך?
- בהתבסס על מה שנלמד בשיעור הקודם - האם הפיתוח מחייב הרס העולם?
- היכן יש להציב את הגבול בין פיתוח לשימור?
- מה הקשר בין שימור - פיתוח ובין מצוות השמיטה??

מה צריך? הדילמות שבדף המקורות לתלמיד.
מה עושים?

- קוראים כל אחת מהדילמות ודנים במליאת הכתה.
או...
- מחלקים את הכתה לארבע קבוצות.
כל קבוצה מתבקשת לדון בדילמה אחת ולהציג מסקנותיה לפני מליאת הכתה.
דילמות :

חד פעמי מול רב פעמי:

איזה כיף! אנו עושים מסיבה! ואין מסיבה ללא אוכל...
ברור שמביאים כלים חד פעמיים! למי יש כח לשטוף... ויש גם כוסות קלקר לשתיה חמה,
סכום, קערות, צלחות - חשבנו על הכל!
עד שאחת הבנות אמרה- שזה מייצר הרבה אשפה!
עובדות :

- כלים חד פעמיים מיוצרים ממשאבים טבעיים.
- כלים חד פעמיים יוצרים בעיה של פסולת שאינה מתכלה.

דיון:

אילו בעיות מתעוררות כשמתמשים בכלים חד פעמיים?
הציעו פתרונות חלופיים שימצמו את בעיות שימוש יתר במשאבים.
הציעו פתרונות חלופיים שימצמו את בעיות הפסולת.

שקיות ניילון:

עובדות : אנו מרבים להשתמש בשקיות ניילון.
יש מדינות בעולם שמחייבות את הלקוחות לשלם עבור שקיות הניילון. בארצות אלו מרבים
להשתמש בשקיות אלו בשימוש חוזר.
שקיות הניילון מיוצרות ממשאבים טבעיים.
שקיות הניילון מסכנות בעלי חיים, הטועים וחושבים שהן מזון, בליעת השקיות גורמת
להכחדתן של החיות.
שקית הניילון יוצרת בעיה של פסולת שאינה מתכלה.
דיון: האם באמת נחוצות לנו כל כך הרבה שקיות?
הציעו רעיונות מעשיים - להקטנת השימוש בשקיות ניילון בחיי היום יום.
הציעו חלופות לשימוש בשקיות ניילון.

רכב פרטי מול תחבורה ציבורית:

עובדות: כלי רכב הם מזהמי האוויר העיקריים במרחב העירוני! בגוש דן מתים מידי שנה
1,000 איש מזהום אוויר!
דיון: רכב... אי אפשר בלעדיו... האמנם? איך אתם מגיעים לבית הספר מידי יום?
חשבו על דרכים חלופיים לרכב פרטי! האם בכל מצב יש לנסוע ברכב פרטי? מתי יש
להעדיף תחבורה ציבורית? אילו פיתוחים טכנולוגיים יאפשרו את הקטנת זיהום האוויר
מכלי הרכב ושמירה על איכות האוויר והסביבה?

בית צמוד קרקע או רב קומות?

עובדות: מדינת ישראל שמצפון לנגב היא אחת המדינות הצפופות בעולם!!
מי אינו רוצה בית עם גינה?
דיון : מה יקרה אם כולם יממשו את רצונם? מה עושים? כיצד מסתדרים? האם להעדיף בתים רבי
קומות או בתים צמודי קרקע?
הציעו רעיונות לעידוד המגורים ברבי קומות.

סיכוק:

למדנו בשיעור זה ששנת השמיטה יכולה להוות זגם מנחה בפתרון דילמת שימור מול פיתוח. שנת השמיטה מחדדת (בין השאר) את חשיבות יחסו של האדם לטבע, את התייחסות לתפקידו כ"שומר" ואת גודל האחריות המונחת על כתפיו... דאגה לשמירה על המשאבים ועל רווחת הדורות הבאים. במציאות של ימינו, יש להרחיב את מעגל האחריות בחיי היום יום. בחירות יום - יומיות עלולות להכריע את גורלו של העולם בו אנו אורחים בלבד... האם לנסוע ברכב פרטי או ברכב ציבורי? האם להשתמש בשקיות ניילון במרכול? האם להשתמש בכלים חד פעמיים או בכלים רב פעמיים? כל אלו הן בחירות יום יומיות שתוצאותיהן עלולות להיות הרות גורל. כל בחירה לא נכונה עלולה להיות זו ש"תפוצץ את הבלון?" בחירת הפרט צריכה להגיע ממקום של צניעות, ענווה ומתן כבוד. משמעות בחירות אלו אינה חזרה לימי הביניים, כי אם השקעת מחשבה בחיפוש אחר פתרונות שונים ומגוונים שיתנו מענה גם למצוקות הסביבתיות, מענה שיפתח וישכלל את חיינו אך עם זאת יסייע בשמירתו של עולם בר קיימא. עולם קיים לנו ולדורות הבאים!

בנק רצינות לטעילות נוספת

✳ ערכת דיון/ משפט ציבורי הקשור לנושא הקיימות (שימור ופיתוח) והתמקדות בבעיות ייחודיות למדינת ישראל

ניתן לדון באחד מהנושאים הבאים:

- כביש חוצה ישראל.

- שמורת הדיונה הגדולה באשדוד.

- מכירת שטחי חקלאות בערים שהיו מושבות בעבר (כפר סבא, רחובות), הסבתם לשטחי בניה הגורמים לפיתוח מואץ של ערים בישראל, הפשרת קרקע לבניית בתים צמודי קרקע או בנית רבי קומות.

- עיר הבה"דים (בסיס הזרחה של צה"ל) בנגב במקום הבסיסים בקריה בתל אביב. סביבת הקריה מיועדת לשימור מבניה הישנים, הבניה בנגב תשחרר שטחים בערי המרכז, אך תגרום לבזבוז משאבי אנרגיה בגלל נסיעות למרחקים.

✳ **יצירת "מפה ירוקה"** - "מפה ירוקה" מציגה גישה מסוימת ליצירת זיקה לסביבה הקרובה, ומתוך כך מעוררת גם רצון למעורבות ולעשייה. גישה זו מיושמת במקומות שונים בעולם, ולאחרונה גם בירושלים. כיום מתקיימים בארץ פרויקטים נוספים שמטרתם הכללית דומה: תהליך חינוכי המעוגן בשטח על ידי תיאור מרחב מסוים במיפוי פיזי כלשהו. מיפוי זה מחזק את הזיקה לסביבה הקרובה על מרכיביה האנושיים, התרבותיים והסביבתיים בדרכים מגוונות, יוצר קשר ומחויבות לסביבה ומשמש בסיס לפעילות תד. לפרטים ראה אתר: <http://www.parks.org.il/newsletter/index.html>

✳ **ערכו דיון בנושא:** שמירת מגוון המינים

- מומלץ לקרוא את שני המאמרים הבאים כפתיח לדיון.

- ניתן גם... לשלב דיון בנושא מצוות איסור כלאיים, מצוות שילוח הקן - מנקודת מבט של שמירת המינים.

עולם לא שוקולד? הציאו!!!

לאוהבי השוקולד שבינינו (ויש הרבה מאלה) יש סיבה לדאוג: ייתכן שבעתיד נאלץ לחיות בעולם ללא שוקולד

מה הקשר בין שוקולד למגוון מינים?

השוקולד מיוצר מפולי קקאו. עצי הקקאו גדלים בר באזור האמזונס שבדרום אמריקה. החקלאים מגדלים סוגים שונים של עצי קקאו, שביתו מעצי הבר.

כמו גידולים חקלאיים אחרים, גם עץ הקקאו המבוית סובל מאוד ממזיקים וממחלות, הרבה יותר ממין הבר, העמיד להם. כדי להתמודד עם בעיה זו ולהגביר את העמידות של המינים המבויתים כנגד מחלות, החקלאים מכליאים אותם מפעם לפעם עם עצי הבר. בכל פעם צצה מחלה חדשה והחקלאים נאלצים לחפש בג'ונגל את עצי הבר העמידים אליה, כדי להכליא אותם עם העצים המבויתים.

אז, מה המסקנה?

המסקנה היא, שכדי שנוכל כולנו לאכול שוקולד גם כשנגדל, חשוב לשמור על עצי הקקאו, הגדלים בר באזור האמזונס. כדי לעשות זאת, חשוב לשמור על בית הגידול שלהם וגם על שאר המינים של בעלי

חיים וצמחים הקשורים אליהם - כלומר חשוב לשמור על מגוון המינים.

לא רק שוקולד - גם לחם, אורז ותירס!

בדקו מאכלים במקרר ובמזווה המזון בבית. חשוב: ממה עשויים כל המאכלים שאנו אוכלים? למעשה, מקור כל המזון שאנו אוכלים הוא בצמחים ובעלי חיים.

מקור הבשר, הביצים ומאכלי החלב בעלי חיים, אותם אנו מגדלים במשק החקלאי. מאכלים רבים מאוד עשויים מצמחים: הלחם עשוי מחיטה, הסוכר מסלק הסוכר, המרגרינה משמן צמחים

כמו במקרה של עץ הקקאו, כדי לשמור על הגידולים החקלאיים החשובים כל כך לקיומנו אנחנו זקוקים ל"בנק" גדול של מינים, בעלי תכונות שונות, אליהן נזדקק כאשר הצמח יחלה, או היבול יפחת. אותו

"הבנק" נמצא בסביבות החיים הטבעיות, שלצערנו הולכות ונעלמות מן העולם.

<http://www.sababa.sviva.gov.il/kinds/introduction/intro>

הצבצב בכורות כר לא נכר כמי נהר - עושרי אינן

הכורנים מדווחים על ירידה מסתורית בתפוקה, וחוששים שגם בישראל הדבורים נעלמות תעשיית הדבש בישראל, שמפיקה כ-3,000 טונות דבש בשנה, עומדת בחודשים האחרונים מול תופעה מוזרה שמסכנת את פרנסת מגדלי הדבורים. המגדלים מדווחים על ירידה משמעותית בתפוקת הדבש, שאליה נלווית התנהגות לא רגילה של הדבורים. גם למומחים לדבורים אין הסבר לתופעות המוזרות, שדומות באופיין להיעלמות של עשרות מיליארדי דבורים בארצות הברית, שהתרחשה באחרונה. בסוף 2006, אחרי מספר עשורים שבהם פחת באופן משמעותי מספר מושבות הדבורים בארה"ב, חלה קריסה פתאומית בענף. בתוך כמה חודשים נעלמו, בממוצע, כ-60% מהדבורים ובמקומות מסוימים הכורות התרוקנו לגמרי. לתופעה הבלתי מוסברת, שזכתה לשם "הפרעת התמוטטות המושבה" (CCD, Colony Collapse Disorder), עלולות להיות השלכות הרוות אסון - לא רק בשל הפגיעה בייצור הדבש - אלא גם בשל חיוניותן של הדבורים לגידולים חקלאיים רבים, שאותם הן מאביקות ומבטיחות את צמיחתם.

בתחילת השנה הורגשה היעלמות הדבורים רק בארה"ב, אך בחודשים האחרונים נרשמו תופעות דומות, בהיקף מצומצם יותר, גם באירופה. כעת, מדווחים גם מגדלי דבורים בישראל על סימנים מתרבים ל-CCD בכורותיהם. "יש ירידה די קיצונית בתפוקת הדבש לעומת שנים קודמות", אומר יורם פז, מנהל מכורת עמק חפר: "זה נורא מוזר. אני מגדל דבורים הרבה שנים ולא ראיתי דבר כזה. אנחנו רואים כבר כמה שנים תופעות משונות שאנחנו לא יודעים להסביר, והשנה זה מחמיר. זכרים לא מפרים את המלכות. מלכות יוצאות ולא חוזרות. מגדלים אוספים כורות, מביאים אותן הביתה והארגזים ריקים מדבש". חיים אפרת, המרכז המקצועי של נושא הדבורים במשרד החקלאות, מגדיר את המצב בארץ כ"ניצנים של CCD". לדבריו, "אנחנו מאוד מודאגים, גם מהפרנסה של הדבוראים, ויותר מכך - לחקלאות בישראל. פגיעה בדבורים תגרום נזק בלתי הפיך לגידולים שדורשים האבקה". לדברי פז, "בלי דבורים לא יגדלו אבוקדו ולא תפוחים". בישראל כ-100 אלף כורות, המייצרות כ-3,000 טונות דבש בשנה. בשיא העונה, באפריל, חיות בכורות כ-50 אלף דבורים. לדברי אפרת, "הכורות מתנהגות לכאורה באופן תקין, אבל כמות הדבש יורדת באופן משמעותי. כורת משתלמת צריכה להניב 40 קילו דבש לשנה. אבל בשנת 2007, אנחנו נגמור כנראה את השנה ברמה של 28-30 קילו דבש לכורת, אצל הכורנים המוצלחים ביותר". השבוע, יצאו אפרת ומדריכים חקלאיים נוספים לארה"ב ללמוד על התופעה. מאז שזוהה ה-CCD בארה"ב, נעשו ניסיונות שונים להסבירה. הסברה הרווחת היא שהסיבה להיעלמות הדבורים היא שינוי סביבתי. "זאת תופעה מסתורית ושום דבר לא ברור", אומר אפרת. עם זאת, הוא מעריך שהסיבה העיקרית לפגיעה היא חומרי הדברה חקלאיים שפוגעים בדבורים. "המערכת החיסונית של הדבורה נפגעת, והיא נעשית יותר רגישה". מגדלי דבורים אחרים מציינים ששטחי המרעה של הדבורים, שבהם הן אוספות צוף, מצטמצמים והולכים עקב סלילת כבישים ועיור. "הדבורה היא חרק מאוד חברותי. היא לא יכולה לחיות מחוץ לקהילה", מבהיר פז, "אם הדבורים לא חוזרות, סימן שמהו מאוד משמעותי השתנה בסביבה שאנחנו חיים בה. יכול להיות שהן מרגישות שיש שינוי סביבתי שאנחנו נרגיש רק בעוד כמה שנים וזה מאוד מדאיג". מהי תופעת התמוטטות המושבה - CCD? תופעה בלתי מוסברת, שבה דבורים נעלמות מהכורות בהמוניהן. התופעה התרחשה במלוא עוצמתה בשנה שעברה בארה"ב, שם עזבו 60% מהדבורים. לאחרונה נרשמו תופעות דומות גם באירופה. יש המייחסים התופעה לשינוי באקלים ולשימוש בחומרי הדברה ("הארץ" 1.08.2007)

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/88804>

9 מקורות לתלמיד

הקריקטורה לקוחה מאתר האינטרנט:

<http://www.visualarts.co.il/studio.asp?type=illustration&ARTISTID:>

לפניך קריקטורה המייצגת את המתח הקיים בין שימור ופיתוח.
 - איזן צורת התיישבות תופסת מקום רב יותר בקריקטורה? (עיר? כפר?).
 - שים לב למשתנים הבאים והשווה באמצעות הטבלה.

כפר	עיר	
		צפיפות
		צבע
		פליטת גזים
		זיהום

- האם הפער בין "שימור" ל"פיתוח" חייב להיות גדול כל כך?
 - בהתבסס על מה שנלמד בשיעור הקודם - האם הפיתוח מחייב הרס העולם??

2.

בראשית פרק ב':

(ז) ויצד ה' אל היום את האדם אשר נט האדמה נטח בארץ ונאסד
 היום נחי האדם לקטף חלה:
 (ח) וישג ה' אל הים ון באנן סקדס נשס נשס את האדם אשר ער:
 (ט) ונעשה ה' אל הים טן האדמה כל עץ נמסר למרעה ונאסד למאכל
 ועץ החיים בטנן טון ועץ הדעת טוב ארו: ...
 (יט) נטח יק ער הים את האדם ונמטה בגן עדן לעבדה ולשטרה:

1.

בראשית פרק א':

(ט) ו אסר אל הים נעשה אדם בעלמס נדמוטו ונדד בדנת הים ונאסר
 האשמים ונבנהמה ונכל הארץ ונכל הנמסו הר ישג על הארץ:
 (כז) ונכר אל הים את האדם בעלמו בעלמו על הים כרד א יקר ונקבה
 כרד א טם:
 (סח) ונכר א טם על הים ו אסר להם על הים שרד ונלמו את הארץ
 ונבשטה: ונדד בדנת הים ונאסר האשמים ונכל ניה הר נמט על הארץ:

נתיבות נועם שבת עמי' סט:
 על הפסוק "וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה":
 וינחהו - נתן לו מצות שבת כד"א וינח ביום השביעי.
 לעבדה - ששת ימים תעבוד.
 ולשמרה - שמור את יום השבת לקודשו.

4.

ויקרא פרק כה פסוקים ב-ד:
 ...כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור...

חד פעמי מול רב פעמי:
 איזה כסף! אנו עושים מסיבה! ואין מסיבה ללא אוכל.... ברור שמביאים כלים חד פעמיים! למי יש כח לשטוף... ויש גם כוסות קלקר לשתיה חמה, סכום, קערות, צלחות - חשבנו על הכל! עד שאחת הבנות אמרה - שזה מייצר הרבה אשפה!
עובדות:
 - כלים חד פעמיים מיוצרים ממשאבים טבעיים.
 - כלים חד פעמיים יוצרים בעיה של פסולת שאינה מתכלה.
דיון:
 אילו בעיות מתעוררות כשמתמשים בכלים חד פעמיים?
 הציעו פתרונות חלופיים שיצמצמו את בעיות שימוש יתר במשאבים.
 הציעו פתרונות חלופיים שיצמצמו את בעיות הפסולת.

שקיות ניילון:
עובדות: אנו מרבים להשתמש בשקיות ניילון. יש מדינות בעולם שמחייבות את הלקוחות לשלם עבור שקיות הניילון. בארצות אלו מרבים להשתמש בשקיות אלו בשימוש חוזר. שקיות הניילון מיוצרות ממשאבים טבעיים. שקיות הניילון מסכנות בעלי חיים, הטועים וחושבים שהן מזון, בליעת השקיות גורמת להכחדתן של החיות. שקית הניילון יוצרת בעיה של פסולת שאינה מתכלה.
דיון: האם באמת נחוצות לנו כל כך הרבה שקיות? הציעו רעיונות מעשיים - להקטנת השימוש בשקיות ניילון בחיי היום יום. הציעו חלופות לשימוש בשקיות ניילון.

רכב פרטי מול תחבורה ציבורית:
עובדות: כלי רכב הם מזהמי האוויר העיקריים במרחב העירוני! בגוש דן מתים מידי שנה 1,000 איש מזיהום אוויר!
דיון: רכב... אי אפשר בלעדיו... האמנם?? איך אתם מגיעים לבית הספר מידי יום? חשבו על דרכים חלופיים לרכב פרטי! האם בכל מצב יש לנסוע ברכב פרטי? מתי יש להעדיף תחבורה ציבורית? אילו פיתוחים טכנולוגיים יאפשרו את הקטנת זיהום האוויר מכלי הרכב ושמירה על איכות האוויר והסביבה?

בית צמוד קרקע או רב קומות??
עובדות: מדינת ישראל שמצפון לנגב היא אחת המדינות הצפופות בעולם!! מי אינו רוצה בית עם גינה?
דיון: מה יקרה אם כולם יממשו את רצונם? מה עושים? כיצד מסתדרים? האם להעדיף בתים רבי קומות או בתים צמודי קרקע?
 הציעו רעיונות לעידוד המגורים ברבי קומות.

עזרים: דף מקורות לתלמיד x מספר התלמידים בכיתה.

מספר מליק על... תרבות הזריכה

האם אנחנו צריכים את כל מה שאנחנו קונים? האם ההבטחות המפוזרות בפרסומות באמת מתקיימות? מתנגדי תרבות הצריכה טוענים שאנחנו קונים מהסיבות הלא - נכונות: לחצים חברתיים לקנות חפצים ומותגים שהם סמלי מעמד בחברה בה מעריכים אדם על פי רכושו ולא על פי הרעיונות המנחים אותו או המעשים בהם הוא מגשים אותם. המטרה היא כסף או עושר חומרי, התרבות השלטת היא תרבות ה"רייטינג", המוכתבת בעיקר על ידי פירסומות.

Me צח Me צרכנות ואזרחות - זהויות בקונפליקט

".... "צריכה" כאמצעי לקיום היא חיונית. כל יצור צורך דברים כמו חמצן ומזון. אנחנו כבני אדם צורכים הרבה יותר, לסיפוק חיינו החומריים והתרבותיים: ביגוד, קורת גג וכדומה. הבעיה מתעוררת כאשר הצריכה, האמצעי החיוני, הופכת לצרכנות, תכלית בפני עצמה: כורח חברתי, אילוץ כלכלי ובילוי מועדף. לכן, ביום זה שואפים בראש ובראשונה לגרום לציבור לעצור ולחשוב: מה היחס בין חיי החומריים לבין יתר תחומי החיים? האם דפוסי הצריכה שלי תורמים לרווחתי האישית, לפיתוח הקהילה שבה אני חי ולטובת כדור הארץ? כולנו רוצים להתקדם, אך מהי קידמה אמיתית? מישהו ציין פעם שהמדד הטוב ביותר לקדמה, כפי שהיא נתפסת במערב המתועש, הוא כמות הזבל שלנו. זאת איננה בדיחה: הקדמה החומרית 'מיישנת' ומייתרת מוצרים; ככל שמתקדמים - זורקים יותר. מכאן שיותר פסולת משמעה יותר קידמה. אך האם באמת כך היינו רוצים להגדיר לעצמנו ולילדינו מהי איכות חיים? קל להתמקד בצד הסביבתי הפיזי של תרבות הצריכה. ניתן לטעון שהמחזור - ושכלולים טכנולוגיים אחרים ימצאו מענה לפן הפיזי של המשבר (אני דווקא סבור שלא, אך הסוגיה נתונה לוויכוח). אני מבקש להדגיש דווקא את הפן השני השלכות הערכיות, הנפשיות והפוליטיות של תרבות הצריכה: מסחור החיים, השתלטותם של גורמים מסחריים על המרחב הציבורי (דרך פרסומות מחד גיסא, נדלון הקרקעות, בין השאר קניונים והשפעתם על המרחב העירוני, מאידך גיסא) והתגברות זהותנו הצרכנית על זהותנו האזרחית. צריכה, פירושה, דאגת הפרט לצרכים החומריים של עצמו. אזרחות ניתן להבין כמעורבות הפרט בלקיחת אחריות על צרכי הכלל. לכאורה שני תחומים שונים ונבדלים. אך בחיינו אנו עדים לחפיפה ואף לעימות בין השניים, עימות שיוצר אתגרים ערכיים, נפשיים וחינוכיים. האזרח שבי רוצה יחס ערכי ומוסרי כלפי בני אדם וכלפי הסביבה: יחס הוגן ושוויוני כלפי אנשים, ייצוג הולם לכלל האוכלוסייה ודאגה לדורות הבאים, הכוללת גם טיפוח הסביבה ואי-פגיעה בה. אך הצרכן שבי רוצה את היכולת למלא את מאווי בכל עת, קרי זמינות מקסימלית של מוצרים: מחירים זולים, חנויות מלאות כל טוב ופתוחות בכל שעה וכו'. הדבר יוצר סתירה בלתי פתירה. אני (האזרח) אצביע בעד מיסוי גבוה של דלק, כי אני מאמין בעיקרון ש"המזהם

צריך לשלם", בעוד שאני (הצרכן) אתמרמר על המחירים הגבוהים ואחפש הנחות. אני אכתוב מכתבים נגד סדנאות יזע בעולם השלישי, אך אקנה את החולצה הזולה ביותר בלי לוודא היכן וכיצד היא יוצרה. המערכת המסחרית דואגת שאפילו אם נתאמץ ונשאל, נתקשה לקבל תשובות. תרבות הצריכה משביעה את הצרכן ומרעיבה את האזרח. היא מספקת לנו מחירים נמוכים והיצע מנקר עיניים, אך בד בבד מגבירה את הפערים החברתיים בעולם, וגורמת ל"האחזה" של חיינו, ברוח ובחומר. זה נחמד שלאחרונה מטפחים את הצרכנות בישראל - יותר שירות, אדיבות, היענות ללקוח. אך התפקיד הזה מתרחב על חשבון פנים אחרות שלנו: הפכנו לצרכנים של תרבות, של בריאות, של חינוך וכו'. כללי השוק מתפשטים ומשתלטים על תחומים אלה. קרוב היום, שבו רק מי שידו משגת, יקבל שירותים חיוניים שפעם היו בגדר זכות בסיסית. אחד הקשיים בהתמודדות עם תרבות הצריכה הוא ששוק חופשי וטיפוח הצרכנות נחשבים לדמוקרטיה בהתגלמותה. בעיני רבים קיימת דיכוטומיה ברורה: או שאתה קפיטליסט-דמוקרט-לבן-נאור-וטוב, או שאתה קומוניסט - פשיסט - חשוך - ומרושע. לכן כל ניסיון להציב גבולות לשוק או להגביל את גישתנו אליו ואל מוצריו נתפס כאקט אנטי-דמוקרטי בעליל. האמת היא כמעט ההפך הגמור. השוק דומה לזירה הפוליטית בכך שהוא מנגנון לקבלת החלטות. בעבר, בעולם פחות צפוף, כאשר צרכנות-יתר הייתה נחלתם של עשירים מופלגים בלבד, השוק תיפקד בעיקר כמנגנון יעיל להעברת סחורות. אבל בעולם שלנו, ההתרחשויות בזירה הכלכלית הולכות ומעצבות את פני כדור הארץ. גם אם נניח שמבנה המערכת הפוליטית שלנו הוא דמוקרטי (זכות הצבעה, ייצוג הולם, זכויות של מיעוטים), בזירה הכלכלית המצב הפוך. בפוליטיקה "אדם אחד שווה קול אחד", והרעיון "בעל המאה הוא בעל הדעה" נחשב לכשל או עיוות; בשוק שולטת התפיסה ש"דולר אחד שווה קול אחד", והחופש היחיד ניתן בשוק החופשי להון, ולא לאנשים. אנו חייבים להיות ערים לעובדה, שהיכולת לצרוך כמויות נפשונו איננה חופש ביטוי של הפרט ברדיפתו אחרי האושר והעושר, אלא כפייה מוסווית של כוחות כלכליים, המונעים חופש אמיתי, ומשאירים אותנו במרדף שוחק ומתמיד אחר כסף לקניית אשליית האושר.

התרבות בה אנו חיים מעודדת צריכה באופן מוגבר. שנת השמיטה מתאפיינת ב"שביתה" שמשמעותה "עצירה". האדם היהודי מצווה לעצור מהרדיפה אחר ההון ולהקדיש את הזמן המתפנה לעבודת ה', לביתו, למשפחתו ולעצמו. פן נוסף המבטא עניין זה הוא מצוות שמיטת כספים [דברים טו:א-ג] "וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה" ואיסור לקיחת ריבית. אלו מחנכים את האדם לחיות את חייו באופן המתאים ליכולות הכלכליות שלו. במערך זה ננסה לבחון את היחס הראוי והרצוי לתרבות הצריכה, מה מוצע לקהל הצרכנים? האם יש צורך אמיתי ברכישת וצריכת המוצרים המוצעים?

מתוך מאמרו של ד"ר גרמי בנשטיין - <http://heschel.org.il/heshe.php/hachival.php?ind=16>

- שאל את התלמידים: מה הם חיים טובים? מה הם הקריטריונים לחיים טובים?
- רשום את הקריטריונים המוצעים על הלוח.
- ספר את הסיפור הבא (אפשר גם... להכין מראש ולבקש משני תלמידים להציג את הסיפור).

סיפור: מעשה בדיוג

מעשה בדיוג ששמו יהושע, שבכל בוקר היה קם עם זריחת החמה, שמח וטוב לב, ויוצא לנחל כשחכתו בידו, לנסות להרוויח את עמל יומו. עד שיום אחד הגיע לביקור בן דודו לואי, שחזר בזה הרגע ממסע תענוגות באמריקה הגדולה.

"יהושע יקירי", כך פתח לואי, "עברו חמש שנים מאז ראיתך לאחרונה, ושום דבר אצלך לא השתנה... אותה הסירה, עם אותם הדגים, אותו הנחל ו... אותם הבגדים! למה שלא תנסה להתפתח? תקנה ספינה גדולה ולא תחיה במתח?..."

"למה לי לקנות ספינה גדולה? מה יצא לי מזה?"

"תתקדם, תדוג כמות גדולה של דגים וכך תתעשר ותקנה לעצמך בגדים. אבל לא רק בגדים, יקירי, תוכל לקנות, אלא גם יאכטה גדולה - עם כל השכלולים... החיים יהיו יותר קלים והכסף יתחיל להצטבר בשקים!"

"נו, ואז מה אעשה בכל הכסף הזה???"

"אחרי היאכטה תרכוש צי של ספינות, שיוכלו על כל צרכיך לענות. יהיו לך עובדים ופועלים, ואתה - תשב בבית ותספור את הימים. כל יום שיחלוף יניב רווחים - מבלי להתאמץ, אתה וילדיך תנוחו ואחרים יעבדו בשבילך. תהפוך לעשיר מופלג, בעל חברת דיג ששווה זהב!"

"אבל", הפסיק אותו יהושע בעיניים משתוממות, "מה אעשה בכל הזמן הזה שיעמוד לרשותי?"

"את הזמן שלך תמלא בהנאות שרק עשירים יכולים להרשות לעצמם" הסביר לואי בסבלנות.

"כמו מה?..."

"תוכל, למשל, להניח מאחוריך את כל הספינות והפועלים, ולצאת מידי פעם לטבע לכמה ימים. תשכור סירה קטנה ונוח, תחפש סביבה שלווה ובטוחה, אל תשכח לקחת חכה וכובע מצחייה ותשים בתיק סנדוויצ'ים וצרכי מחייה - ואז תצא לאיזשהו נחל, כמו הנחל הזה למשל... תשתזף, תכייף!..."

הדיוג יהושע נותר מבולבל: "זה לא מה שאני עושה עכשיו???"

- דונו בשאלה: בהתייחסות לסיפור, האם הקריטריונים שנמנו כתשובה לשאלה הראשונה כקריטריונים לחיים טובים (הווילה, הכסף, 4x4 וכו'), האם הם הקריטריונים הקובעים באמת את איכות חיינו?

משימה - "החייק הטוביק?!"

מה צריך? פרסומות מן העיתונות הכתובה, פליירים, חוברות פרסומת וכו'
מה עושים?

- חלק את הכתה למספר קבוצות.
- כל קבוצה תקבל מספר פרסומות.
- כל קבוצה תמלא את הטבלה הבאה: (הטבלה בדף המקורות לתלמיד)

שם הפרט המתפרסם:	1.	2.	3.	4.
השימוש בפריט:				
הצורך בפריט:				
האם הפרסומת מציגה את המוצר?				

● בקש מן התלמידים להציג את הפרסומות עליהם עבדו במליאת הכתה.

נקודות לדיון:

- מה מידת החשיפה של אדם ממוצע לפרסומות.
- האם הפרסומות מזגישות את "מידת הנחיצות" של המוצרים או את ה"מותג" את "הכיף" את "סגנון החיים"?
- מה מידת חשיבותם של המוצרים שהוצגו בפרסומות השונות לחיי התלמידים או בני משפחותיהם?
- האם ללא חשיפה לפרסומת היו התלמידים חשים בחיסרון שעליו בא המוצר לענות?
- על אילו מהמוצרים שפורסמו בפרסומות שנבדקו אפשר לוותר?
- האם תיאור השימוש במוצר שבפרסומת משקף מצב אמיתי?
- האם המוצר מוצג כאמצעי למטרה או כמטרה בפני עצמה?
- האם חסר מידע בפרסומות השונות? לאיזה מידע נוסף ניתן היה לצפות?
- אפשר ורצוי לשוחח על... ההשלכות הערכיות, הנפשיות והפוליטיות של תרבות הצריכה (מחסור, אי שוויוניות, השפעת בעלי הון על הפוליטיקה וכו').

צריכה ושיטה

15 דקות

● בקש מן התלמידים לקרוא את דבריו של הרב חיים נבון (מקורות מס' 1 ומס' 2 בדף המקורות לתלמיד)

החל במחצית השנייה של המאה העשרים, התרבות הרווחת מאלפת אותנו לבולמוס צרכני. פעם הפרסומת לאבקת כביסה סיפרה על יתרונותיה של אבקת הכביסה והפרסומת למכונית סיפרה על מעלותיה של המכונית. היום כבר התרגלנו למצב המנוון, שבו הפרסומות למכונית, לטלפון סלולרי או משקה קל נראות אותו דבר ובכולן אין זכר למכונית, לטלפון או למשקה. במסווה של "סגנון חיים" ו"ערכי מותג", מנסים למכור לנו מוצרים שאנו כלל איננו זקוקים להם, על ידי הבטחה מרומזת לאושר עילאי. המסר של הפרסומות אינו "קנה משקה קל, כדי שלא תהיה צמא", אלא "קנה משקה קל כדי שתהיה צעיר ויפה"

שהתפרסם באתר האינטרנט: <http://www.nrq.co.il/online/11/579/330/html>

מאמר

בחברה המקראית, שנשענה כמעט רק על חקלאות, הייתה לשנה השביעית משמעות דרמטית. אפילו הייצור הואט מאוד - שהרי רוב העבודות החקלאיות נאסרו; אך לענייננו משמעותית יותר ההשלכה על המסחר והצרכנות. המסחר הצטמצם - שהרי אסור לסחור בפירות שביעית. בשנת השמיטה האדם קוטר מן השדה את המזון הנחוץ לו ולבני ביתו ותו לא. אין אגירת רכוש, אין צבירת הון, אין שעבוד לטירוף הצרכני.

(הרב ח.נבון - ראה לעיל)

נקודות לדיון:

- האם דברי הרב נבון משקפים את מסקנות החקירה המזדגמת שנערכה על הפרסומות ועל תוכנן?
- לפי דברי הרב נבון למצוות שנת השמיטה השפעה על יכולת הצריכה של האדם. מה הן ההשפעות?
- כיצד מתמודד העולם המערבי עם בעיית הצרכנות המוגברת? זאת נוכל ללמוד מקריאת קטע ממאמרו של ד"ר גרמי בנשטיין.

● בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 3 מתוך המאמר Me נגד Me שנכתב על ידי ד"ר ג'רמי בנשטיין לקראת "יום ללא קניות" - היום הבינלאומי ללא קניות (Buy Nothing Day).

מתוך המאמר Me נגד Me - ד"ר ג'רמי בנשטיין

... "צריכה" כאמצעי לקיום היא חיונית. כל יצור צורך דברים כמו חמצן ומזון. אנחנו כבני אדם צורכים הרבה יותר, לסיפוק חיינו החומריים והתרבותיים: ביגוד, קורת גג וכדומה. הבעיה מתעוררת כאשר הצריכה, האמצעי החיוני, הופכת לצרכנות, תכלית בפני עצמה: כורח חברתי, אילוץ כלכלי ובילוי מועדף.

לכן, ביום זה שואפים בראש ובראשונה לגרום לציבור לעצור ולחשוב: מה היחס בין חיי החומריים לבין יתר תחומי החיים?

האם דפוס הצריכה שלי תורמים לרווחתי האישית, לפיתוח הקהילה שבה אני חי ולטובת כדור הארץ? כולנו רוצים להתקדם, אך מהי קידמה אמיתית? מישהו ציין פעם שהמדד הטוב ביותר לקדמה, כפי שהיא נתפסת במערב המתועש, הוא כמות הזבל שלנו. זאת איננה בדיחה: הקדמה חומרית "מיישנת" ומייתרת מוצרים; ככל שמתקדמים - זורקים יותר. מכאן שיותר פסולת משמעה יותר קידמה. אך האם באמת כך היינו רוצים להגדיר לעצמנו ולילדינו מהי איכות חיים?

● הסבר: כ - 55 מדינות בעולם, וב - 4 השנים האחרונות גם ישראל, מצוין יום מיוחד כ"יום ללא קניות". את "היום הבין לאומי ללא קניות" מציינים בעולם החל משנת 1993. מטרתו למחות נגד תרבות הצריכה ולהדגיש את המחיר הסביבתי שהיא גובה - דילול משאבי הטבע מחד ויצירת כמויות פסולת לא - מתכלה מצד שני. ביום זה מתבקש הציבור להימנע לגמרי מקניות למשך יום אחד, להקדיש את הזמן למשפחה וחברים, להעניק להם חיבה ותשומת לב ולא באמצעות מתנות חומריות.

● שוחחו על...

הדומה והשונה בין שנת השמיטה לבין "היום הבינלאומי ללא קניות" (בתחום העיוני, בתחום המעשי).

9 מקורות לתלמיד

שם הפרט המתפרסם:	1.	2.	3.	4.
השימוש בפרט:				
הצורך בפרט:				
האם הפרסומת מייצגת את המוצר:				

1.

החל במחצית השנייה של המאה העשרים, התרבות הרווחת מאלפת אותנו לבולמוס צרכני. פעם הפרסומת לאבקת כביסה סיפרה על יתרונותיה של אבקת הכביסה, הפרסומת למכונית סיפרה על מעלותיה של המכונית. היום כבר התרגלנו למצב המנוון, שבו הפרסומות למכונית, לטלפון סלולרי או משקה קל נראות אותו דבר, בכולן אין זכר למכונית, לטלפון או למשקה. במסווה של "סגנון חיים" ו"ערכי מותג", מנסים למכור לנו מוצרים שאנו כלל איננו זקוקים להם, על ידי הבטחה מרומזת לאושר עילאי. המסר של הפרסומות אינו "קנה משקה קל, כדי שלא תהיה צמא", אלא "קנה משקה קל, כדי שתהיה צעיר ויפה".

שהתפרסם באתר האינטרנט: <http://www.nrg.co.il/online/11/579/330/html>

מאמ

2.

בחברה המקראית, שנשענה כמעט רק על חקלאות, הייתה לשנה השביעית משמעות דרמטית. אפילו הייצור הואט מאוד - שהרי רוב העבודות החקלאיות נאסרו; אך לענייננו משמעותית יותר ההשלכה על המסחר והצרכנות. המסחר הצטמצם - שהרי אסור לסחור בפירות שביעית. בשנת השמיטה האדם קוטף מן השדה את המזון הנחוץ לו ולבני ביתו ותו לא. אין אגירת רכוש, אין צבירת הון, אין שעבוד לטירוף הצרכני.

(הרב ח.נבון - ראה לעיל.)

3.

מתוך המאמר Me נגד Me - ד"ר גרמי בנשטיין

... "צריכה" כאמצעי לקיום היא חיונית. כל יצור צורך דברים כמו חמצן ומזון. אנחנו כבני אדם צורכים הרבה יותר, לסיפוק חיינו החומריים והתרבותיים: ביגוד, קורת גג וכדומה. הבעיה מתעוררת כאשר הצריכה, האמצעי החיוני, הופכת לצרכנות, תכלית בפני עצמה: כורח חברתי, אילוץ כלכלי ובילוי מועדף.

לכן, ביום זה שואפים בראש ובראשונה לגרום לציבור לעצור ולחשוב: מה היחס בין חיי החומריים לבין יתר תחומי החיים?

האם דפוסי הצריכה שלי תורמים לרווחתי האישית, לפיתוח הקהילה שבה אני חי, ולטובת כדור הארץ? כולנו רוצים להתקדם, אך מהי קידמה אמיתית? מישהו ציין פעם שהמדד הטוב ביותר לקדמה, כפי שהיא נתפסת במערב המתועש, הוא כמות הזבל שלנו. זאת איננה בדיחה: הקדמה חומרית "מיישנת" ומייתרת מוצרים; ככל שמתקדמים - זורקים יותר. מכאן שיותר פסולת משמעה יותר קידמה. אך האם באמת כך היינו רוצים להגדיר לעצמנו ולילדינו מהי איכות חיים?

"והשביעית תשמטנה ונטשתה "

20 דקות

עזרים: דף מקורות לתלמיד x מספר התלמידים בכיתה.
הערה: שיעור זה הוא המשכו של השיעור הקודם. הלימוד יכול להתבצע באופן כיתתי, קבוצתי או בחברותות, בהתאם לאופי הכיתה.
● בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 1 בדף המקורות.

ויקרא כ"ה פס' ו-ז':
והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמטתך ולשכירך ולתושבך, הנגרים עמך: ולבהמתך, ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל ל:

הרב חיים נבון:
בחברה המקראית, שנשענה כמעט רק על חקלאות, הייתה לשנה השביעית משמעות דרמטית. אפילו הייצור הואט מאוד - שהרי רוב העבודות החקלאיות נאסרו; אך לענייננו משמעותית יותר ההשליכה על המסחר והצרכנות. המסחר הצטמצם - שהרי אסור לסחור בפירות שביעית. בשנת השמיטה האדם קוטף מן השדה את המזון הנחוץ לו ולבני ביתו, ותו לא. אין אגירת רכוש, אין צבירת הון, אין שעבוד לטירוף הצרכני.

נקודות לדיון:

- למי מותרת התבואה באכילה?
- כיצד, לדעתכם, משפיע השוויון שנוצר בשנת השמיטה על תרבות הצריכה שלנו?

● בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 2 ב"דף מקורות" - המשך מאמרו של הרב חיים נבון.

נקודות לדיון:

- אילו היו בני משפחתכם חקלאים בתקופת המקרא... כיצד היו נראים חיי היום - יום שלהם במהלך שנת השמיטה?
- דמיינו ותארו מציאות של שנת השמיטה בהווה (חיים ברוגע, ללא רדיפה אחר העבודה/ הכסף חיים סביב הבית והמשפחה וכו'). ובחירה בשנת שמיטה או בשנה של עבודת האדמה ???
- מומלץ... לעסוק בסיפורו של הקבצן החרש בסיפור "שבעת הקבצנים" לר' נחמן מברסלב.
- הקבצן בוחן את משמעות ה"חיים הטובים". מאמר פרשנות לסיפור ניתן לקרוא ב: www.ipaper.co.il/cgi-bin/v.cgi :הרהורים על שבעת ננים - פרופ' שלום רוזנברג באתר האינטרנט: www.ipaper.co.il/cgi-bin/v.cgi

הרב ד"ר יצחק ברויאר, "נחליאל", עמ' רלז:
"והשביעית תשמטנה ונטשתה..." וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצוות עשה. וכן אם
אסף כל פירותיו לתוך ביתו. אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין... נגד הרכוש הפרטי הריבוני מכוונת
הפקודה הזאת! אין הרכוש הפרטי ערך עצמי והוא בודאי אינו "חזון" שנקדש בקדושה משולשת...
כשהארץ חוזרת בשבתה לרשותו היחידה של הבורא ברוך הוא, הנה מיד הוא מבטל את הרכוש
הפרטי והוא מראה לך בזה, כי הרכוש הפרטי זקוק מאוד להצדקה..."

ד"ר דניאל שליט - ספר הקניין עמ' 321:
הקרקע הוא הרכוש היסודי, אבי כל הרכוש; אחריו בא "קל" יותר, נכסי-דלא-ניידי; אחריו חפצים
ניידים. והנה, כפי שאנו רואים בחוקי השמיטה והיובל, הקרקע נתונה לאדם כדיכול רק בהשאלה;
ואילו ככל שהרכוש יותר קל ונייד, כן "תופסת" לגביו יותר הבעלות האישית.

כלומר: שוב אין התורה פוסלת את הרכוש הפרטי מכל-וכל, אלא מעמידה אותו בשיווי-משקל עדין;
בסופו של דבר הרכוש אינו שלך עד הסוף, אין רשות ואפשרות להיאחז בו; מצד שני, בכל זאת
הוא ניתן לאדם - "לעבדו ולשמרו": קיימת אחריות אישית ומשפחתית לרכוש, לשמירתו ואף לצמיחתו.
השחתה, בזבוז, הזנחה, הם "מצוות לא תעשה" - "לא תשחית". לעומת זאת צבירת רכוש לשמה -
אין בה שום עניין ויש בה משום חטא.

נקודות לדיון:

- הקשר שבין ההתנגדות לצבירת הרכוש הפרטי לשנת השמיטה?
- מתי הופכת צבירת הרכוש לפעולה שלילית?
- לאיזה חטא עלול, לגרום צבירת הרכוש?
- מה הקשר בין עבודת ה' לתרבות הצריכה?

משימה

15 דקות

מה צריך? שמיניות בריסטול x מספר הקבוצות, לורדים, בריסטול.
מה עושים?

- מחלקים את הכתה לקבוצות.
- כל קבוצה צריכה לגבש רשימת עצות ("טיפים") לצרכנות נבונה.
- כל קבוצה תרשום את העצות שגובשו על גבי שמינית הבריסטול.
- מציגים את העצות, הרעיונות לפני מליאת הכתה.
- מדביקים את שמיניות הבריסטול על הבריסטול הגדול.
- תולים את הבריסטול בכתה.

דוגמאות לצרכנות נבונה:

- לא מתפתים לפרסומות!!!
- יוצאים לקניות כשיש צורך לקנות ולא כ"בילוי".
- יוצאים לקניות עם רשימה מוכנה. לא מתפתים למגוון ההצעות שעל גבי המדפים.
- קונים מכלים גדולים וחסכוניים.
- קונים מוצרים שעטופים באופן חסכוני ולא אלו העטופים בעטיפות מפוארות שתפקידן למשוך את לב הלקוח.
- יהודים שומרי מצוות אינם קונים בשבתות ובימים טובים... אפשר להוסיף לרשימת הימים ללא קניות גם את "יום ללא קניות" הבינלאומי.

- קונים מוצרים שיש עליהם תו סביבתי כמו: "ראוי למיחזור" או "לא נוסה על בעלי חיים" או "לא מזיק לאטמוספירה".
- מוכרים מוצרים לא נחוצים לחנויות "יד שניה". אפשר גם... לקנות בחנויות "יד שניה".
- מומלץ ליצור שווקים של "קח - תן" מוסרים מוצר לא נחוץ תמורת מוצר נחוץ.
- אפשר לארגן מבצעי "קח - תן" בחצר בית הספר (ספרים, בגדים, משחקים, צעצועים וכו').
- משתמשים שימוש חוזר בציוד מתכלה.

סיכום

5 דקות

רבי יהודה הלוי כותב בשירו "עבדי הזמן": "עבדי הזמן עבדי עבדים הם, עבד ה' - הוא לבדו חופשי". לאור המקורות שלמדנו, התורה מנחה אותנו באמצעות מצוות השמיטה ומצוות נוספות להימנע מדרך העבדות לזמן, לצבירת הרכוש ולהשתעבדות לעבודה. התורה מלמדת אותנו לעצור ולהתבונן ולהבין שהארץ והרכוש שעליה של ה' ומאת ה'. הבנה המאפשרת חירות אמיתית.

בנק רעיונות לפעילות נוספת

- ✧ הכנת מערך קריטריונים ל"פרסומת כשרה", פרסומת המציגה את המוצר ואיכויותיו ולא "אורח חיים צרכני".
- ✧ בחירת פרסומת של מספר מוצרים, חלוקה לקבוצות, כל קבוצה תחקור פרסומת אחת ותכין פרסומת אלטרנטיבית על פי הקריטריונים של "פרסומת כשרה".
- ✧ הכנת דף שיקבץ את כל הרעיונות לצרכנות נבונה, שכפול/ צילום הדף ויציאה למרכז המסחרי הסמוך לבית הספר שיחה עם עוברים ושבים וחלוקת הדף.
- ✧ ארגון מבצע "קח - תן" (או "סחר חליפין") בביה"ס. התלמידים יתבקשו להציע לחבריהם מוצרים שהם אינם צורכים יותר ולקבל תמורתם מוצרים שהם זקוקים להם.

9 מקורות לתלמיד

1.

ויקרא כ"ה פס' ו-ז':

והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמנתך; ולשכירך ולתושבך, הגרים עמך; ולבהמתך, ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכ' ל:

2.

הרב חיים נבון:

בחברה המקראית, שנשענה כמעט רק על חקלאות, הייתה לשנה השביעית משמעות דרמטית. אפילו הייצור הואט מאוד - שהרי רוב העבודות החקלאיות נאסרו; אך לענייננו משמעותית יותר ההשלכה על המסחר והצרכנות. המסחר הצטמצם - שהרי אסור לסחור בפירות שביעית. בשנת השמיטה האדם קוטף מן השדה את המזון הנחוץ לו ולבני ביתו, ותו לא. אין אגירת רכוש, אין צבירת הון, אין שעבוד לטירוף הצרכני.

3.

הרב ד"ר יצחק ברויאר, "נחליאל", עמ' רלז:

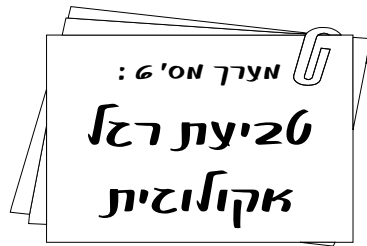
"והשביעית תשמטנה ונטשתה..." וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצוות עשה. וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו. אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין... נגד הרכוש הפרטי הריבוני מכוונת הפקודה הזאת אין הרכוש הפרטי ערך עצמי, והוא בודאי אינו "חזון" שנקדש בקדושה משולשת.. כשהארץ חוזרת בשבתה לרשותו היחידה של הבורא ברוך הוא, הנה מיד הוא מבטל את הרכוש הפרטי, והוא מראה לך בזה, כי הרכוש הפרטי זקוק מאוד להצדקה..."

4.

ד"ר דניאל שליט - ספר הקניין עמ' 321:

הקרקע הוא הרכוש היסודי, אבי כל הרכוש; אחריו בא "קל" יותר, נכסי-דלא-ניידי; אחריו חפצים ניידיים. והנה, כפי שאנו רואים בחוקי השמיטה והיובל, הקרקע נתונה לאדם כביכול רק בהשאלה; ואילו ככל שהרכוש יותר קל ונייד, כן "תופסת" לגביו יותר הבעלות האישית.

כלומר: שוב אין התורה פוסלת את הרכוש הפרטי מכל-וכל, אלא מעמידה אותו בשיווי-משקל עדין: בסופו של דבר הרכוש אינו שלך עד הסוף, אין רשות ואפשרות להיאחז בו; מצד שני, בכל זאת הוא ניתן אדם - "לעבדו ולשמרו": קיימת אחריות אישית ומשפחתית לרכוש, לשמירתו ואף לצמיחתו. השחתה, בזבוז, הזנחה, הם "מצוות לא תעשה" - "לא תשחית". לעומת זאת צבירת רכוש לשמה - אין בה שום עניין ויש בה משום חטא.

מטרות:

- * התלמיד ילמד את נושא טביעת הרגל האקולוגית והשפעתה בחיי היום יום.
- * התלמיד יברר את הקשר בין שנת השמיטה להשפעה על טביעת הרגל האקולוגית.

45 דקות

עזרים: דף מקורות לתלמיד X מספר התלמידים בכתה (דף המקורות לשיעור זה כולל שני עמודים), בלון.

מספר מליק על... "טביעת רגל אקולוגית"

כל יצור חי צורך משאבים מסביבתו. האדם צורך חמצן, מזון, חומרים שונים ליצירת אנרגיה לחימום ועוד. האדם המודרני הוא צרכן כבד של משאבי הסביבה. הוא צורך אנרגיה רבה בצורה של חשמל למגוון של פעולות, הוא צורך מים לשתייה אך גם מים בכמות רבה לניקיון, השקיה ואף לספורט והנאה בבריכת השחייה. הטבע הוא המייצר את המשאבים אשר אנו צורכים. כך למשל הטבע מייצר את העץ לרהיטים או את הנפט המשמש לייצור אנרגיה. יתר על כן, המערכת הטבעית קולטת את הזיהום והפסולת שמייצר האדם. את פעולות ה"ייצור" והניקיון שמבצע הטבע, ניתן לכמת ביחידות קרקע. כמה קרקע נדרשת על מנת לייצר את המזון של אדם אחד? כמה קרקע נדרשת על מנת לסלק אליה את הפסולת שמייצר אדם אחד? המונח המתאר את ההשפעה של האדם על המערכת הטבעית מכונה "טביעת הרגל האקולוגית", כלומר, מידת ההשפעה האדם על הטבע נמדדת ביחידות של שטח, כך שלכל אדם קיימת יחידת קרקע, המספקת את כל צרכיו. טביעת רגל אקולוגית היא הערכה כמותית של שטח האדמה היצרני מבחינה אקולוגית, אשר נדרש לקיום אדם או קבוצת אנשים (לדוגמה משפחה או עיר). זאת בהתבסס על השימוש הצפוי באנרגיה, מזון, מים, חומרי בנייה ושאר משאבים. בשל קשיי מדידה קשה להגיע לאומדן מספרי מדויק של טביעת הרגל האקולוגית ויש בעייתיות מסוימת בהגדרת המושג, אך ניתן להגיע להערכה כמותית מקורבת. הטבע יכול לחדש את משאביו בקצב מסוים; אולם באופן עקבי וגדל, בני האדם צורכים חלק ניכר מן המשאבים המתחדשים מהר יותר מהקצב שבו שהטבע מסוגל לחדש אותם. מצב של עומס אקולוגי עודף מסכן, בסופו של דבר, את המערכות האקולוגיות בכך שלא ניתן להן די זמן כדי לחדש את עצמן. במסגרת הדיון על "טביעת רגל אקולוגית" חשוב להתייחס אל הקצב שבו משתמשים בני האדם במשאבים כדי לקיים חברות אנושיות בנות-קיימא. גורם הזמן הזה הוא גורם חשוב בתהליך "חידוש המשאבים" ולכן אין מדובר רק ב"מה משתמשים" או "כמה משתמשים" - אלא באיזה קצב משתמשים. הכנסת גורם הזמן מצריכה גם "האטת צריכה" ולא רק צמצומה. נוצר צורך לקרוא לאנשים בחברות המתועשות בעולם למתן את ההאצה של ציפיות ופעולות על מנת לאפשר לטבע לפעול את פעולתו, להטעין את משאביו ולהבטיח עולם בר קיימא גם לדורות הבאים.

● חזרו על עיקרי השיעור הקודם.

● בקש מן התלמידים לקרוא את הקטע מתוך מאמרה של ד"ר ליה אטינגר "טביעת רגל אקולוגית":

"טביעת רגל אקולוגית" - ד"ר ליה אטינגר

גם אם היינו מצופפים את כל תושבי העולם במקום קטן אחד, מדינת טקסס שבארה"ב למשל, כל תושב היה יכול עדיין לקבל דירה מרווחת. האם אפשר ללמוד מכך שבכדור הארץ רחב הידיים שלנו יש די מקום לכולנו וגם לדורות הבאים?

אנו צריכים לשאול את עצמנו אילו עוד שטחים נדרשים על מנת לכלכל את כל תושבי העולם? הרי ברור ששטחה של מדינת טקסס בלבד לא יספיק למטרה זו. שטחה של מדינת טקסס מספיק אולי על מנת לספק מקום מגורים לכולם, אך מה בדבר השדות החקלאיים הנדרשים למזון, שטחי היער לאספקת מוצרי עץ ונייר, שטחי מכרות לאספקת חומרי גלם ועוד ועוד.

<http://heschel.org.il/heshelphp/hachiva1.php?ir>

נקודות לדיון :

- האם האדם צורך קרקע אך ורק לדיר?
- תרגיל:** מה אכלתי אתמול?
- מה צריך? כלי כתיבה.**
- מה עושים?**

- כל אחד מהתלמידים יתבקש לכתוב את רכיבי המזון שאכל ביום הקודם.
- ערוך סבב בין התלמידים - כל אחד יתבקש לציין שמו של סוג מזון אחד, אין לחזור על אותו מזון פעמיים.
- רשמו את שמות המזונות על הלוח.
- בדקו... מה מקורו של כל אחד מסוגי המזון שנמנו חלב-פרה- דיר- קרקע; לחם-חיטים- שדה ; ירקות- אדמה-מים; וכן הלאה....

נקודות לדיון :

- לאחר מיפוי קצר נגיע למסקנה שמקורם של כל רכיבי המזון הוא מן הטבע ומצריך שטחים וקרקעות לצורך גידולם.
- אם נמשיך למפות את המוצרים שאנו צורכים נגיע למסקנה כי מקור כל אחד מן המוצרים הוא במשאבים המגוונים שמעניק לנו הטבע.
- האם משאבי הטבע הם אינסופיים? שוחחו על מחצבים רבים שנכרו במקומות רבים בעולם, אך בגלל כרייה מואצת המכרות התדלדלו והם אינם מתחדשים (לדוגמא : מכרות פחם שנסגרו, בארות נפט שייבשו וכו').
- חלק מן המשאבים שהאדם צורך הם משאבים מתחדשים, אך קצב ההתחדשות אינו מדביק את קצב השימוש והצריכה.
- גם הטבע זקוק לזמן... יש לאפשר לטבע לטעון את מצברי משאביו, שימוש מואץ עלול לדלדל את המשאבים, מבלי יכולת לחדשם.

מסקנות שיחת הפתיחה היא שהאנושות מעמיסה עומס יתר על משאבי כדור הארץ (הזכר לתלמידים... זוכרים את הבלון בשיעור "שימור ופיתוח"? מה גרם לו להתפוצץ? עומס. ניסינו למלא אותו ביותר אוויר ממה שהוא מסוגל להכיל).

יוצרים עומס...

מה צריך? בלון

מה עושים?

- בקש מאחד התלמידים לעמוד לפני הכתה ולנפח את הבלון. בכל פעם שהתלמידים יצינו פעילות אנושית עליו לנשוף נשיפה אחת לתוך הבלון, עד שהבלון יתפוצץ... [המטרה היא מחד להמחיש לתלמידים את הנטל שאנו מעמיסים על העולם ומאיך להזכיר את מסקנות המערך "שימור ופיתוח", איך מפתחים את העולם אך בד בבד מקיימים אותו ושומרים על "הבלון" שלם...]
- בקש מן התלמידים לציין פעולות אנושיות היוצרות עומס על כדור הארץ (סלילת כבישים, שימוש בחשמל, שימוש בדלקים, כריתת יערות, פסולת...).
- הסבר:
- כפי שכבר צוין מספר פעמים במסגרת השיעורים - כל יצור חי צורך משאבים מסביבתו. האדם צורך חמצן, מזון, חומרים שונים ליצירת אנרגיה לחימום ועוד. האדם המודרני צורך כמות עצומה של משאבי הסביבה. הוא צורך אנרגיה רבה בצורה של חשמל למגוון של פעולות, הוא צורך מים לשתיה, לניקיון, להשקיה ואף לספורט והנאה בבריכת השחייה.
- הטבע הוא המייצר את המשאבים אשר אנו צורכים. כך למשל הטבע מייצר את העץ לרהיטים או את הנפט המשמש לייצור אנרגיה. יתר על כן, המערכת הטבעית קולטת את הזיהום והפסולת שמייצר האדם.
- נוצר צורך למדוד ולכמת את פעולות ה"ייצור" והניקיון שמבצע הטבע.
- ניתן לכמת זאת באמצעות יחידות קרקע. כשהמדד הוא "כמה קרקע נדרשת על מנת לייצר מזון של אדם אחד?" "כמה קרקע נדרשת על מנת לסלק אליה את הפסולת שמייצר אדם אחד?" - המונח המתאר את ההשפעה של האדם על המערכת הטבעית מכונה "טביעת הרגל האקולוגית", כלומר, מידת ההשפעה האדם על הטבע, נמדדת ביחידות של שטח, כך שלכל אדם קיימת יחידת קרקע, המספקת את כל צרכיו.
- טביעת רגל אקולוגית היא הערכה כמותית של שטח האדמה היצרני מבחינה אקולוגית, אשר נדרש לקיים אדם או קבוצת אנשים (לדוגמה משפחה או עיר). זאת בהתבסס על השימוש הצפוי באנרגיה, מזון, מים, חומרי בנייה ושאר משאבים.
- בשל קשיי מדדה קשה להגיע לאומדן מספרי מדויק של טביעת הרגל האקולוגית ויש בעייתיות מסוימת בהגדרת המושג, אך ניתן להגיע להערכה כמותית מקורבת.

אילו שטחים מנצלת האנושות על מנת לכלכל את צרכיה היום יומיים?

מה צריך? תמונת "טביעת הרגל האקולוגית שלי" (איור מס' 1 - בדף המקורות לתלמיד).

מה עושים?

- על התלמיד לכתוב על גבי צילום כף הרגל רשימה של שטחים שהאדם צורך (לדוגמה: יחידת קרקע לדיר, יחידת קרקע לגידול מזון, יחידת קרקע לנופש וספורט וכו').
- בקש מן התלמידים לבחון את איור מס' 2 ולציין (ע"פ הצורך) מה הם התחומים הדורשים הקצאת קרקע?
- הסבר: בחישוב טביעת הרגל האקולוגית מופיעות הקטגוריות הבאות:
- א. סך כל הקרקעות הפוריות המשמשות ישירות למשאבי אדם: אדמה חקלאית, מרעה ויער לכריתה למוצרי נייר, עץ וכו'.
- ב. שטח הים המשמש לדיג אינטנסיבי (בעיקר באזור החופים).
- ג. אדמת "אנרגיה" - שטח היער הדרוש על מנת לקלוט את הפחמן הדו-חמצני הנפלט כתוצאה מצריכת האנרגיה.
- ד. אדמה בנויה - אדמה המכוסה בבניינים או בכבישים ועל כן אינה מספקת עוד שירותים אקולוגיים.
- ה. אדמה לשימור המגוון הביולוגי כגון שמורות טבע.

• הרחבה: מומלץ להיכנס לאתר האינטרנט ולענות על השאלון הבודק את טביעת הרגל האישית:

<http://hesche.org.il/hesche.php/quiz-new.php>
[ניתן גם לבקש מן התלמידים למלא משימה זו כמטלת בית]

- חקירת הטבלה הבאה המפרטת את טביעת הרגל של מדינות שונות בעולם.

המדינה	שטח זמין לדונם לנפש	טביעת רגל לדונם לנפש	האם במדינה קיים מספיק שטח להכיל את טביעת הרגל הנוכחית?
ארה"ב	53	97	לא, מחסור של 44 דונם לנפש
קנדה	142	88	כן, עודף של 54 דונם לנפש
הולנד	8	48	לא, מחסור של 40 דונם לנפש
יפן	7	48	לא, מחסור של 41 דונם לנפש
ישראל	6	44	לא, מחסור של 38 דונם לנפש
שוויץ	18	41	לא, מחסור של 23 דונם לנפש
מצרים	8	15	לא, מחסור של 7 דונם לנפש
סין	10	15	לא, מחסור של 5 דונם לנפש
הודו	7	8	לא, מחסור של 1 דונם לנפש
ממוצע עולמי	19	23	לא, מחסור של כ-4 דונם לנפש

נקודות לדיון :

- האם קיים פער בגודל טביעת הרגל של מדינות שונות?
- מדינות כגון ארה"ב וקנדה מוגדרות כמדינות מפותחות בעוד מדינות כמו סין והודו מוגדרות כמדינות מתפתחות. האם יש הבדל משמעותי בין טביעת הרגל האקולוגית של מדינות מפותחות לבין זו של המדינות המתפתחות?
- מי צורך יותר משאבים - המדינות המפותחות או המדינות המתפתחות?
- היכן ניתן למקם את מדינת ישראל ? מה ניתן ללמוד על רמת הצריכה במדינת ישראל?
- האם טביעת הרגל העולמית נמצאת בגרעון?
- שוחחו על התחושות שמעוררים נתוני הטבלה - ברמה המקומית (מצבה של מדינת ישראל) וברמה העולמית.
- האם התשובה לגרעון היא אך ורק תשובה פיזית - דהיינו צמצום טכני של שימוש במשאבים או האם יש מקום להתמודדות ערכית - רוחנית עם הבעיות המתעוררות?

☉ בקש מן התלמידים לקרוא את המובאה מתוך מאמרו של ד"ר גרמי בנשטיין "שאלות סביבתיות, תשובות יהודיות"

ד"ר גרמי בנשטיין - שאלות סביבתיות, תשובות יהודיות

...הנקודה המרכזית היא שהמשבר הסביבתי - על כל רבדיו, כפי שפורטו לעיל - איננו טכני, ולא ייפתר דרך טכנולוגיה (בלבד). המשבר הוא ערכי ויבוא על פתרונו רק דרך בירור מחודש של הערכים והשקפות העולם שעל פיהם אנו חיים. הטיעון האחרון, של מרכזיות החומרנות בחיים המודרניים, כלומר חיפוש הסיפוק האישי ברכוש ובדברים חומריים, הוא קריטי. דיויד אהרנפלד, ביולוג אמריקאי מוביל (ויהודי שומר מסורת, אגב), מספר על השיעורים שהוא מלמד באוניברסיטת רוטגרס, בהם הוא מזכיר את המשבר הסביבתי ומעיר שאין מנוס אלא לשנות הנחות והרגלי יסוד באורח חיים שלנו, כולל בעיקר בצרכנות הזוהרת. הוא תוהה למה מסר זה גורם לדיכאון אדיר בקרב רבים מתלמידיו, בעוד שהוא לא מוצא בו תכנים מאיימים כל כך. הוא מסיק שעבור אדם שכל עיסוקו הוא מציאת סיפוקים ברובד החומרי - כסף, חפצים, הרפתקנות תלויות 'צעצועים' יקרים, וכו' - פגיעה באתוס של צרכנות היא בנפשו. עולמו ייחרב עליו. אם אין לו תחליף לסיפוק חומרי, אז כבר אין טעם לחיים.

<http://heschel.org.il/heshelphp/hachival...php?in>

נקודות לדיון:

- במאמר מעיד מרצה לביולוגיה באוניברסיטה אמריקאית שהמסר כי "אין מנוס אלא לשנות הנחות והרגלי יסוד באורח חיינו.." גורם לתחושות קשות (דיכאון) אצל תלמידיו. כיצד אתם חשים ? האם תחושות אלו מושפעות מעולמכם הערכי? הדתי?
- כיצד מחנכת מצוות השמיטה את האדם להתנער ממציות סיפוקים אך ורק במישור החומרי? הידיעה וההבנה שכל מה שניתן לאדם ברמה החומרית, ניתן לו מידי הקב"ה - האם היא תורמת לתחושותינו בכל הנוגע לויתור על סיפוקים חומריים ?
- בשנת השמיטה, יוצא אדם לשדה ולכרמו, הוא רואה פרות רבים, אולם נאסר עליו לאספם ולהביאם לתוך ביתו. מותר לו לאסוף רק את הכמות הנדרשת למחייתו ולמחיית בני ביתו. כל שאר היבול מופקר לטובת האחרים. בלשון המודרנית הצורך לעמוד מול משהו שאתה רוצה בו מאד נקרא "דחיית סיפוקים מיידיים", בשנת השמיטה נדרש אדם לדחות סיפוקים מיידיים. האם הצורך לדחות סיפוקים מיידיים בשנת השמיטה יכול לשמש את האדם גם בזמנים ובמקומות אחרים?
- הצורך לנהוג קדושה בפרות שביעית, גורם לנו להשתמש שימוש מושכל בפרות. איננו משתמשים בהם לצרכים פסולים, איננו משליכים אותם, איננו נוהגים בהם בזלזול. התנהגות מעין זו נדרשת מאתנו למשך שנה ויותר (בחלק מן הפרות אנו חייבים לנהוג קדושה גם בשנה השמינית מכיוון שהם גדלו בשנה השביעית, אף שהבשילו בשנה השמינית). האם ניתן ליישם התנהגות זו לצורך שמירה על הסביבה ? האם וכיצד (לאור מה שנלמד בתוכנית זו ע"ע עתה) הלקחים הרעיוניים של שנת השמיטה תורמים לתחושותיכם?

סיכום

5 דקות

- בקש מן התלמידים לקרוא את המובאה מתוך מאמרו של הרב יצחק ניסנבוים (מקור מס' 2 בדף המקורות לתלמיד).
- שוחחו על תרומת קיום מצוות שנת השמיטה והיובל לאורח חיים שאינו מקדש את החומר הן במישור המעשי והן במישור הרגשי.

שוויון אקונומי (כלכלי) - הרב יצחק ניסנבוים

" ובאה התורה בחוק היובל להחזיר את האחוזות לבעליהן הראשונים ולהקים את השוויון האקונומי (הכלכלי) על תלו.

אבל שוויון אקונומי זה הרי בא אחת לחמישים שנה, ובינתיים יכולים להתפתח בעם כעין שני מעמדות: מעמד עשירים בעלי אחוזות רבות ומעמד עניים בלי כל חלק באדמת אביהם. ודבר זה יכול להביא לידי אדנות ועריצות אצל הראשונים ורגשות התרפסות ושפלות רוח אצל האחרונים. וכדי לשמור על השוויון הפסיכולוגי של העם העברי באה השמיטה, פעם לשבע שנים, אין בעלות על האדמה. האדמה שבה אל יוצרה ומחלקה, "ושבתה הארץ שבת לה". בכל השנה הזאת - הפקר היא האדמה לכולם וירגיש העשיר כי עשירותו אינה בת קיימא וירגיש העני כי עניותו אינה מתמדת. את השמיטות סופרים "שבע שנים שבע פעמים", למען יזכרו כולם את היובל הבא אחריהן, אשר יחזיר השוויון האקונומי לקדמותו".

הרב יצחק ניסנבוים (1868 - 1942; תרכ"ט - תש"ג) זרשן, סופר ומהוגיה הראשונים של הציונות הדתית. על שמו נקרא הקיבוץ בארות יצחק.

המאמר מתוך: אתר האגף לתרבות תורנית - דף לתרבות תורנית - גיליון 161 - טבת תשמ"ז

<http://cms2.education.gov.il/EducationCMS/Units/Toranit/Pirsumim/KitvayET/DafLetarbut/DafShmittah.htm>

9 מקורות לתלמיד

.1

"טביעת רגל אקולוגית" - ד"ר ליה אטינגר
גם אם היינו מצופפים את כל תושבי העולם במקום קטן אחד, מדינת טקסס שבארה"ב למשל, כל תושב היה יכול עדיין לקבל דירה מרווחת. האם אפשר ללמוד מכך שבכדור הארץ רחב הידיים שלנו יש די מקום לכולנו וגם לדורות הבאים?
אנו צריכים לשאול את עצמנו אילו עוד שטחים נדרשים על מנת לכלכל את כל תושבי העולם? הרי ברור ששטחה של מדינת טקסס בלבד לא יספיק למטרה זו. שטחה של מדינת טקסס מספיק אולי על מנת לספק מקום מגורים לכולם, אך מה בדבר השדות החקלאיים הנדרשים למזון, שטחי היער לאספקת מוצרי עץ ונייר, שטחי מכרות לאספקת חומרי גלם ועוד ועוד.

<http://heschel.org.il/heshelph/hachival.php?inc>

איור מס' 2:

איור מס' 1:

המדינה	שטח זמין לדונם לנפש	טביעת רגל לדונם לנפש	האם במדינה קיים מספיק שטח להכיל את טביעת הרגל הנוכחית?
ארה"ב	53	97	לא, מחסור של 44 דונם לנפש
קנדה	142	88	כן, עודף של 54 דונם לנפש
הולנד	8	48	לא, מחסור של 40 דונם לנפש
יפן	7	48	לא, מחסור של 41 דונם לנפש
ישראל	6	44	לא, מחסור של 38 דונם לנפש
שוויץ	18	41	לא, מחסור של 23 דונם לנפש
מצרים	8	15	לא, מחסור של 7 דונם לנפש
סין	10	15	לא, מחסור של 5 דונם לנפש
הודו	7	8	לא, מחסור של 1 דונם לנפש
ממוצע עולמי	19	23	לא, מחסור של כ-4 דונם לנפש

מרה של ד"ר ליה אטינגר: <http://heschel.org.il/heshelphp/hachival.php?ind=12>

2.

שוויין אקונומי (כלכלי) - הרב יצחק ניסנבויים

" ובאה התורה בחוק היובל להחזיר את האחוזות לבעליהן הראשונים ולהקים את השוויין האקונומי (הכלכלי) על תלו.

אבל שוויין אקונומי זה הרי בא אחת לחמישים שנה, ובינתיים יכולים להתפתח בעם כעין שני מעמדות: מעמד עשירים בעלי אחוזות רבות ומעמד עניים בלי כל חלק באדמת אביהם. ודבר זה יכול להביא לידי אדנות ועריצות אצל הראשונים ורגשות התרפסות ושפלות רוח אצל האחרונים. וכדי לשמור על השוויין הפסיכולוגי של העם העברי באה השמיטה, פעם לשבע שנים, אין בעלות על האדמה. האדמה שבה אל יוצרה ומחלקה, "ושבתה הארץ שבת לה". בכל השנה הזאת - הפקר היא האדמה לכולם וירגיש העשיר כי עשירותו אינה בת קיימא וירגיש העני כי עניותו אינה מתמדת. את השמיטות סופרים "שבע שנים שבע פעמים", למען יזכרו כולם את היובל הבא אחריהן, אשר יחזיר השוויין האקונומי לקדמותו".

הרב יצחק ניסנבויים (1868 - 1942; תרכ"ט - תש"ג) דרשן, סופר ומהוגיה הראשונים של הציונות הדתית. על שמו נקרא הקיבוץ בארות יצחק.

המאמר מתוך: אתר האגף לתרבות תורנית- דף לתרבות תורנית - גיליון 161 - טבת תשמ"ז

<http://cms2.education.gov.il/EducationCMS/Units/Toranit/Pirsumim/KDafLetarbut/DafShmittah.htm>

מערך מס'ד : שמיטה ושויון

מטרות:

- התלמיד ילמד ויבין את המצב האי שוויוני בעולם.
- התלמיד יבדוק את הזיקה הרעיונית שבין שנת השמיטה לערכי השוויון.

45 דקות

עזרים: דף מקורות לתלמיד (שני עמודים) x מספר התלמידים בכיתה, עוגה, סכין.

נספח מליק על...שמיטה ושויון

20% בלבד מאוכלוסיית העולם משתמשת ביותר מ- 80% ממשאבי כדור הארץ. מכאן ש- 80% מתושבי כדור הארץ נאלצים להסתפק במועט, ונשארים עניים, למרות שהם הפועלים המייצרים את רוב מוצרי הצריכה עבור העולם המערבי. הצריכה מתמקדת בארצות המערב - ארה"ב, קנדה, מערב אירופה אוסטרליה ויפאן. אך גם קבוצות של עשירים ממדינות עניות כמו הודו, או קניה משתתפות בחגיגת הצריכה. התוצאה היא שהמשאבים הקיימים, שהיו יכולים להספיק לכולם, אינם מחולקים בדרך שוויונית, ולכן מדינות העולם השלישי סובלות ממחסור ומרעב. בעולם של היום הרחבת הפערים בין עשירים לעניים הולכת ומחריפה ועלינו לחשוב על מנגנונים לצמצום פערים אלה שיתאימו למציאות ימינו.

שמיטת הכספים מדי 7 שנים, שחרור העבדים, והחזרת הקרקע לבעליה ביובל יוצרים משטר כלכלי שלא מאפשר הרחבה בלתי מוגבלת של הפערים החברתיים והכלכליים. העיקרון של "לי הארץ" שהוא רעיון מרכזי במחשבת השמיטה חל על הממון ועל כוח העבודה כפי שהוא חל על הקרקע. הבעלות האלוקית על האדם ("עבדי ה'") על האדמה ("כי לי הארץ") ועל הממון ("לי הכסף ולי הזהב") מגבילה את הבעלות האנושית על כל אחד מהם והופכת אותה לבעלות על תנאי שלא מאפשרת לאדם, גם כאשר הוא בעל אמצעים, ניצול בלתי מוגבל של כוח האדם או אמצעי הייצור. החזרת הקרקע לבעליה המקוריים אחת ל- 50 שנה אפשרה בחברה החקלאית של התקופה העתיקה הזדמנות כלכלית חדשה לכל אלה שכשלו בתקופת היובל הקודמת והגבילה את הפעילות הכלכלית גם בתנאים של "כלכלת שוק", כך שכל מקח וממכר של קרקע הנו למעשה החכרה לפרק זמן מוגבל.

העולם של תחילת המאה ה-21, מאופיין בבעיות חריפות של חוסר שוויון הולך וגדל בין מדינות עניות שמרבית תושביהן סובלים מרעב, מחלות, מחסור במים לבין מדינות עשירות שמרבית תושביהן חיים ברווחה מופלגת ומבזבזים חלק ניכר ממשאבי כדור הארץ לצורכי מותרות. גם בתוך המדינות הולכים ומתרחבים הפערים בין עניים לעשירים. מדינת ישראל היא דוגמה למדינה שלפני מספר עשורים הייתה אחת מהמדינות השוויוניות ביותר בין מדינות המערב וכיום היא נמצאת בצמרת רשימת המדינות הלא-שוויוניות מבין המדינות המפותחות.

הרחבה בלתי מוגבלת של הפערים בין עניים לעשירים, בין מי שיש להם לבין מי שאין להם גורמת לבעיות חברתיות קשות, להגדלת הניכור בין אוכלוסיות שונות ומנוגדת לרוח מסורת ישראל שאחד מעקרונותיה הוא הערבות ההדדית ונשיאה בעול הכלכלי עם החלשים והנזקקים. אחד מהאתגרים החשובים ביותר של המחשבה היהודית והערכית בתקופתנו הוא למצוא פתרונות ברוח מצוות השמיטה לצמצום הפערים הכלכליים והחברתיים בצורה שתתאים למציאות ימינו.

שתיחה: חלוקת העוצה

20 דקות

מה צריך? עוגה עגולה, סכין
מה עושים?

- בחר 12 תלמידים.
- הסבר: 12 התלמידים מייצגים 12 אנשים בעולם. העוגה שלפנינו היא דוגמא למשאבים בכדור הארץ. אילו הייתה חלוקה שוויונית של משאבים בין בני האדם, כיצד הייתם מחלקים את העוגה? לפי הטבלה של "טביעת הרגל האקולוגית" טביעת רגל לנפש בהודו היא 8 דונם (בממוצע), טביעת רגל לנפש בארה"ב היא 88 דונם (בממוצע). מה היחס בין שתי האוכלוסיות.
- כעת... נניח שהעוגה היא כמות המשאבים העומדת לרשות קבוצת התלמידים העומדת כאן. 11 מתוך התלמידים הם הודים ותלמיד אחד הוא אמריקאי. חלקו את המשאבים לפי "טביעת הרגל האקולוגית של כל קבוצה.
- סמנו את החלוקה על העוגה (11 הודים = 88 ; 1 אמריקאי = 88) - 11 ההודים יקבלו חצי מן העוגה והאמריקאי הבודד יקבל גם הוא חצי מן העוגה.

נקודות לדיון:

- "חלוקת עוגה" - המחשה לפערים שבחלוקת המשאבים בין מדינות העולם.
- האם החלוקה צודקת והגונה?
- האם אפשר לצמצם את הפערים.
- העלו רעיונות לפעילות שתאפשר צמצום הפערים ברמה האישית (צמצום צריכה, מיחזור, תחשיב המשקל פרמטרים סביבתיים וחברתיים - "כמה זה באמת עולה?" האם למוצר שאני עומד לרכוש יש מחיר חברתי כלשהו?)
לדוגמא:
- האם קניתי מוצר שלצורך ייצורו גורשו בני אדם מבתיהם כדי שתאגיד או חברה יוכלו לכרות מכה נפט/ פחם/ יהלומים?
- האם מישוה חלה במחלה כלשהי בגלל זיהום אוויר או זיהום מים כתוצאה מ בניית מפעל כלשהו בקרבת ביתו?
- האם מישוה חי בעוני, מרוויח דולר אחד ליום במפעל שמייצר את המוצר אותו אני עומד לצרוך?
- האם יש מחיר סביבתי שאינו משוקלל במחיר המוצר? האם נפלטו גזי חממה שיחממו את האטמוספירה/ האם נכרתו עצים? האם זוהמו מים? וכו' וכו'
- כל השאלות שנשאלו לעיל יועלו על ידי האדם הפרטי במסגרת מערכת השיקולים לרכישת מוצר כלשהו. שיקולים אלו ירחיבו את מערכת קבלת ההחלטות לגבי פעילויות יומיומיות ברמה האישית.
- ניתן להשתמש גם בדוגמאות של צמצום צריכת החשמל ומסע הפרסום וההסברה של חברת החשמל בנדון.
- העלו רעיונות לפעילות שתאפשר צמצום הפערים ברמה הלאומית/ הבינלאומית (ראה מסגרת מודגשת להלן).
- רשמו את הרעיונות שיועלו על ידי התלמידים. שוחחו עליהם, על האפשרות להוציאם לפועל. במידה והתלמידים יתקשו להעלות רעיונות, תוכל לפרוש בפניהם את הפעולות הננקטות כבר היום בניסיון ליצור מערכות מאזנות. (ראה מסגרת מודגשת להלן)
- אם התלמידים העלו רשימה של רעיונות - ניתן להרחיב ולעדכן אותם במידע שלהלן.

מה נעשה בעולם בעניין "חלוקת העוגה"?

1. מערכת הסכמות בינלאומיות : כגון אמנת (פרוטוקול) קייטו שבמסגרתה מדינות שונות מתחייבות להפחית פליטת פחמן דו חמצני וחמישה גזי חממה אחרים וכל עיסוק שעשוי להגביר פליטת גזים הקשורים להתחממות כדור הארץ.

להרחבה מומלץ לקרוא את מאמרה של תמי זילברג - אחריות חברתית באתר http://www.kavlaoved.org.il/UserFiles/news757_file.doc. הכותבת מציגה מספר יוזמות והסכמים שמטרתם ניהול והתנהלות נכונים של משולש הנושאים: החברתי, הסביבתי והכלכלי.

ניהול שיאפשר איזון בין הצרכים האנושיים - חברתיים לבין פיתוח כלכלי ומניעת נזק וזיהום לסביבה.
2. פיתוח בר קיימא: מפעל בר קיימא צריך לנהל את הסיכונים שלו באופן כזה שישמר האיזון, כך שגם בעוד 50 שנה יוכל להמשיך לייצר מבלי שהוא יכלה את המשאבים העומדים לרשותו ומבלי לפגוע בעובדים או בתושבים שבסביבתו. תפיסה זו מניחה רצון להתקדם ולפתח, אבל תוך כדי פיצוי על הנזקים. לדוגמא: אם המפעל גורם לזיהום אוויר והוא פולט פחמן דו חמצני ברמה כלשהי, מתרגמת את רמת הזיהום למספר עצים שעשויים לאזן את רמת הפחמן הדו חמצני (לקלוט את הפחמן הדו חמצני ולפלוט חמצן) ובעלי המפעל נוטעים את מספר העצים בהתאם.

3. פיצוי בהיבט החברתי : בפרוייקטים של פיתוח, במיוחד במדינות העולם המתפתח (סכרים, רכבות, קווי נפט), שגורמים לפגיעה קשה בתושבי המקום. החברות הפוגעות נדרשות להבטיח תשתית לתושבים מפונים במסגרת פרויקט הפיתוח. כך מאפשרים לחברות לבצע את הפרוייקטים, אך בו זמנית מפחחים על הפרוייקטים באמצעות תנאים, תהליכי ניהול, בקורות והצבת גבולות מתוך תפיסת אחריות חברתית.

4. בקרה ופיצוי בהיבט הסביבתי: כל ארגון יחויב להתייחס לצרכיה מבוקרת של אנרגיה ומים, טיפול בפסולת - מחזור, רכש ירוק וכו'. כל זאת במטרה להגיע למצב שטביעת הרגל של הארגון על כדור הארץ תהיה מינימאלית. אחד הכלים הוא על ידי פיצוי. יש היום נוסחאות מפורטות של חישוב כמות הזיהום שנפלטת ממכונות ומה צריך להיות הפיצוי (נטיעה של X עצים לכל נסיעה של X ק"מ).

5. מנגנון הפיתוח הנקי - הוא מנגנון המאפשר סחר בין - לאומי בגזי חממה. המנגנון כונן בשנת 1997 במסגרת פרוטוקול קייטו. מטרתו להקל על מדינות מפותחות (כדוגמת מדינות אירופה המערבית, קנדה ויפן) להשיג את יעדי ההפחתה של פליטות גזי חממה שהוטלו עליהן במסגרת אמנת האקלים. המנגנון מאפשר למדינות מפותחות לרכוש ממדינות מתפתחות "זכויות הפחתת פליטה" שמחליפות הפחתת פליטות ממדינות המפותחות. כך רוכשות המדינות המפותחות הרשאה וזכות לפלוט גזים, בידיעה שבמדינה המתפתחת כמות הגזים הזו לא נפלטת. המדינה המתפתחת מקבלת בתמורה כסף המאפשר פיתוח. (פרטים נוספים ניתן לקרוא ב:

http://english.sviva.gov.il/Environment/bin/en.jsp?enPage=BlankPage&enDisplay=view&enDispWhat=Zone&enDispWho=israel_cdm_h&enZone=israel_cdm_h

20 דקות

● בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 1 ב"דף המקורות לתלמיד".

נקודות לדיון:

- כמה פעמים והיכן מוזכרת "שיבת של האדם אל אחוזתו?".
- האם אדם שמוזע לכך שהארץ נמצאת אצלו כפיקדון "ינצל" את הקרקע באופן דומה או זהה לאדם שבתודעתו האדמה שייכת אך ורק לו?

● בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 2 בדף המקורות

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 155
השמיטה מכוננת שוויון, מקיף אף יותר משוויון סוציאלי. ניתן לומר שהוא מגיע לרמה אקולוגית. "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, תהיה כל התבואה לאכול". תארו לכם שותפות בין האיכר לבהמתו, לשניהם זכות הנאה שווה מפירות האדמה. הרדיקליות של מצות השמיטה כמעט בלתי נתפסת. לא פחות רדיקלית הינה המצווה חברתית - כלכלית של שנת שמיטת הכספים בסוף שנת השמיטה. אין זה שוויון המושג באיחוד של הבעלות, מעין הלאמה של הקרקע. השוויון של השמיטה הוא ויתור על עצם הבעלות היוצרת את ההבדל בין העשיר לעני.

נקודות לדיון :

- הרב שג"ר מזכיר בדבריו את "שמיטת הכספים" מה היא שמיטה זו?

● בקש מן התלמידים לקרוא את מקורות מס' 3 ומס' 4 בדף המקורות.

דברים פרק טו

מִקֵּץ שִׁבְע־שָׁנִים, תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. בַּזֶּה, דִּבֶּר הַשְּׁמִטָּה--שְׁמוֹט כָּל-בְּעַל מִשֶּׁה יְדוּ, אֲשֶׁר יִשֶׁה בְּרַעְיוֹ: לֹא-יִגַּשׁ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶת-אָחִיו, כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה.

ספר החינוך מצווה תעז

"ללמד נפשנו במידות המעולות מידת הנדיבות ועין טוב, ונקבוע בלבבנו הביטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים, וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמור, אפילו הלויתיו ממוני והגיעה שנת השמיטה אמרה תורה להשמיט בין המלוה, שלא לגזול ושלא לחמוס לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון".

נקודות לדיון :

- מה הם טעמי מצוות "שמיטת הכספים" לפי ספר החינוך?

- האם טעמי מצוות של "שמיטת כספים" מתיישבים עם טעמי מצוות "שמיטת הקרקעות"?

- כיצד מבין הרב שג"ר את החיבור שבין שמיטת הקרקעות לשמיטת הכספים?

- האם ויתור על הבעלות תורם לשוויון? כיצד?

● בקש מן התלמידים לקרוא מקור מס' 5

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 155

...מצות היבול פותחת חזית אחרת... בעוד שהשמיטה מדגישה את השוויון היבול - כך הוא מכונה בספרי ח"ן - הינו עלמא דחירו (= עולם החירות). הלכות היבול הם חוקי הדרור, "וקַשְׁתֶּם, אֶת שְׁנַת הַקְּמִשִּׁים שָׁנָה, וקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאָרְץ, לְכָל יִשְׂרָאֵל".

עמ' 157

... זהו חזון שונה מזה של הכפר הגלובלי. האחרון אינו אלא מתכונן ליצירת אדם חד ממדי, חירות ה"פוסט" הינה אידיאליזציה של האינדיווידואליות שמאחריה מסתתרת המרה של אינדיווידואליזם באגואיזם וחומרנות, חירות הסותרת את השוויון ויצרת פערים חברתיים וכלכליים בלתי נסבלים....

... גם 'שוויון ההזדמנות' שמציע השוק החופשי אינו אלא תעתוע ריק, משום שלמעשה אין לכולם אותן הזדמנויות, המשחק אינו באמת חפשי, כלליו קובעים העדפות שונות לפרטים שונים, גם החירות יוצאת נפסדת: באופן פרדוכסלי, חירות הפרט אובדת לטובת כלכלת השוק ותרבות הצריכה והרייטינג של ההמונים על ידי בעלי אינטרס...

היבול לעומת זאת מזמן חירות אחרת... הדרור של השמיטה קושר את האדם בקשר שמקורו קודם לרצונו החופשי של האדם. הוא קשור לאדמה שאים יכול למכור אותה לצמיתות. הדרור מתבטא דווקא באפשרות של כל אדם לחזור לאדמתו, ולא באפשרות שלו למכור אותה כרצונו. בחזון של חירות עולמית אין רק 'כפר' אחד, אלא כל עם יושב בכפריו הוא, באדמתו שלו".

נקודות לדיון :

- האם אנשים חסרי אמצעים יכולים להחליט לגבי עתידם?
- האם היובל מזמן הזדמנות חדשה?
- האם "שוויון הזדמנויות" או יצירת "הזדמנות חדשה" הוא מושג חברתי/ כלכלי תקף בעולם בו יש "כלכלת שוק חופשי" - שוחחו על אמת ומראית עין באמירות אלו (האם באמת כל אחד יכול... מה קורה לפועל הייצור שמרוויח פרוטות אחדות בסין, לאחר שעזב את אדמת אבותיו והצטרף לכח העבודה הזול בערי סין?).
- חירות ושוויון כפועל יוצא ממצוות שמיטה ויובל - כיצד הן נובעות ממצוות אלו?
- האם ניתן ליצור קשר רעיוני בין דברי הרב שג"ר: "הדרור מתבטא דווקא באפשרות של כל אדם לחזור לאדמתו, ולא באפשרות שלו למכור אותה כרצונו". לבין הצורך לצמצם את "טביעת הרגל האקולוגית"? ראינו בדינונו שהפערים הכלכליים והחברתיים בעולם הם גדולים מאד, למדנו שהשמיטה (שמיטת הקרקעות, שמיטת הכספים, היובל) מזמנים הזדמנות חדשה ומאפשרים שוויון. האם ניתן ברוח מצוות אלו לחוקק חוקים שיאפשרו שוויון גם בזמננו.

סיכום

5 דקות

● קראו לסיכום את דברי הרב שג"ר במקור מס' 6.

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 153
"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה", מלמד הרמב"ם בהלכות מלכים, "ובונה המקדש... ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה" (רמב"ם, הלכות מלכים יא' א')
.. ערכי השוויון והחירות המוכרים לנו היום מן המהפכה הצרפתית הינם הליבה של מצוות אלו, משום כך הם מאפייניו המובהקים של מצבו של העם בארצו, אלא שלא כבעולם הערכים המודרני, הבסיס של מערכת היחסים החברתית המוסרית בתורה היא הקדושה".

● הרמב"ם בהלכות מלכים מציין ש "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה... ובונה המקדש... ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה" (רמב"ם, הלכות מלכים יא' א').

● על מלך המשיח נאמר בישיבתו פרק יא' פס' ה " והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו". האיש הנאזר באזור מצטייד על ידי כך בכוח, בעוז. וכשם שאזור המתניים והחלציים מחזק את האיש ומגביר את כוחו, כן יחזקו ויגבירו את כוחותיו של מלך המשיח הצדק והאמונה (המובן המקראי של המלה אמונה הוא: אמת, יושר, לעתים מקבילה במקרא ה"אמונה" ל"צדק"). אחרי מה שנלמד על הקשר שבין שמיטות ויובלות לשוויון ולחירות - האם ניתן להבין מדוע מציין הרמב"ם את ה"שמיטין ויובלין" כמצוות חשובות שהמלך המשיח עוסק בהן כפי שעוסק בבניית המקדש?

נקודות לדיון :

- השוויון והחירות כערכי הליבה של מצוות השמיטה והיובל. על הקשר שבין פעולותיו של מלך המשיח שהינו סמל ה"צדק" בהשתתפות מצוות אלו לבין ייסודה של מלכות מלך המשיח שעניינה - עולם מתוקן. **סיכום:**

- דנו, למדנו, סקרנו את הקשר שבין שמיטה ויובל לבין שוויון וחירות, זאת לאור חוסר השוויון ומניעת החירות הנפוצים כיום במקומות רבים בעולם.
- אנשים, גופים שונים, עמותות וכו' מנסים "לתקן" את עולמנו הן בהיבט הסביבתי והן בהיבט הכלכלי והחברתי. מסקנותיהם ומעשיהן הן ברוח דבריו פרופי' השל שטען כי: "פתרון הבעיה המדאיגה ביותר של האדם לא יימצא בהתכחשות לתרבות הטכנולוגית, אלא בהשגת מידה מסוימת של עצמאות ממנה. ביחס למתנות חיצוניות, לרכוש חומרי, יש רק יחס אחד נכון: לחיות אתם, אך להיות מסוגלים לחיות בלעדיהם".
- "להיות מסוגלים לחיות בלי הרכוש החומרי" - היא דרישה שקשה מאד להתמודד איתה - היא דורשת עבודה רבה מן הפרט ומן הכלל. אין ספק שקיום מצוות השמיטה והיובל, מצוות שה' בחסדיו העניק לנו, מכשירות את האדם להתמודדות זו. ליכולת לוותר על הבעלות, לדעת ולהבין שכל המתנות החומריות מידי בורא הכל הן, ולא ניתנה הרשות לאדם לנכס לעצמו את משאבי העולם ולהשתמש בהם, מבלי להתחשב בזולתו ובדורות הבאים.

זנק רעיונית

העשרה ותוספת ניתן לספר לתלמידים את סיפורו של האוסטריקון (שבר חרס ששימש כמצע לכתיבה לטקסטים קצרים: מכתבים, קבלות, תעודות משלוח ועוד), ממצד חשביה.

דרישת שלום רחוקה משנת השמיטה בימי המלך יאשיהו התקבלה בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו כקילומטר מזרם לתל יבנה ים (ע"י קיבוץ פלמחים). במקום נמצאה מצודה קטנה שמה הקדום של המצודה אינו ידוע. החוקרים העניקו לה את השם "מצד חשביהו". בגלל ששם זה מוזכר באחד החרסים שנמצאו במקום. מצד חשביהו הוא מבנה ממלכתי, הבנוי מאבני גזית מתקופת שלטונו של המלך יאשיהו. המקום התפרסם בזכות חשיפתו של אוסטרקון שעל גביו כתובה תלונתו של ה"קוצר" בשדהו, הזועק לצדק. העובדה שהתלונה נמצאה במצד המלכותי מוכיחה שהיא נשלחה אל הממונה הממלכתי, שר הצבא, במצד חשביהו.

האיגרת כתובה בכתב העברי הקדום, בכתב חסר, ללא אותיות סופיות וללא פיסוק. הכתיבה נעשתה בדיו.

חלקים קטנים מהחרס חסרים ותוכנם הושלם בידי החוקרים.

פענוח והשלמה

תוכן האוסטריקון : מקור

ישמע אדוני השר את דבר עבדו.
עבדך היה קוצר בחצר אסם (שם המקום)
ויקצר עבדך ויסיים (את עבודתו) כימים ימימה
לפני שבת.
כאשר סיים (או כאשר מדד, שקל) עבדך את
עבודתו בקציר כימים ימימה בא הושעיהו בן שבי
ולקח את בגד עבדך עם סיום עבודתי. זה (כבר)
ימים שלקח את הבגד.
וכל אחי יעידו לטובתי הקוצרים איתי בחום
השמש.
אחי יעידו שאני חף מפשע.
וייקח (הושעיהו) את בגדי ואפנה לשר
(על מנת) שתשיב לעבדך את הבגד....

1. ישמע אדוני השר
2. את דבר עבדה. עבדך.
3. קצר. היה. עבדך. בחצר אסם. ויקצר עבדך
4. ויכל ואסם כימים. לפני שב
5. ת כאשר כל {ע}בדך את קצר וא
6. סם כימים יבא הושעיהו בן שב
7. י. ויקח. את בגד עבדך כאשר כלת
8. את קצירי זה ימם לקח את בגד עבדך
9. וכל אחי. יענו. לי. הקצרים אתי בחום.
10. {ה}ש {מש} אחי. יענו. לי אמן נקתי מא
11. {שם}.....בגדי ואמלא. לשר להש
12. {יב}.....עב{דך}.....אלו. רח
13. {מם. והש}בת את {בגד. ע}בדך ולא תדהמ נ

המכתוב עולה תמונה של קוצר - המתלונן בפני הממונה הממלכתי, אולי שר הצבא - מפקד המצד - על המפקח על המיסים, הושעיהו בן שבי, אשר נשלח לגבות ממנו חוב כלשהו ועיקל את בגדו. הקוצר טוען שהוא אינו חייב כסף והוא מבקש לקבל בחזרה את הבגד היחיד שברשותו. גביית חוב נעשתה בעבר באמצעות עיקול הבגד. התורה מתייחסת לכך בשמות כ"ב, פס' כג' - כה'.

"אם כסף תלוה את עמי, את העני עמך ל' א תהיה לו כב' שיה;

ל' א-תשימון עליו נשך. אם-חב' ל תחב' ל, שלמת רעך עד-ב' א השמש,

תשיבנו לו. כי הוא כסות ה לבדה, הוא שמלתו לע רח: במה ישלב ויהיה כי יצק אלי, ושמעתי כי-חונן אני."

שים לב אל שורה מס' 4 ותחילת שורה 5 " ויכל ואסם כימים. לפני שב ת" באיזו שבת מזובר?

9 מקורות לתלמיד

1.

ויקרא פרק כ"ה:
וידבר יהוה אל משה, בהר סיני לאמר: בדבר אל-בני ישראל, ואמרת אליהם, כי תבוא אל-הארץ, אשר אני נותן לכם-- ושבתה הארץ, שבת ליהוה: בשש שנים תזרע שדך, ושש שנים תזמור נכשך, ואספת את-תבואתה. ד וכשנה השביעית, שבת שבתון יהיה לארץ--שבת, ליהוה: שדך לא תזרע, וכרסך לא תזמר. ה את ספיח קצירך לא תקצור, ואת-ענבי דירך לא תבצר: שנת שבתון יהיה לארץ. ו והיתה שבת הארץ לכם, לאכלה--לך, ולעבדך ולאסתך ולשכירך, ולחושבך, הגרים. עמך. ז ולכהסתך--ולחית, אשר בארצך: תהיה כל-תבואתה, לאכל ל. [ס]
ח וספרת לך, שבע שבתות שנים-- שבע פעמים: והי לך, ימי שבע שבתות השנים, תשע וארבעים, שנה. ט והעברת שאר תרוקת, בח דש השבעי, בעשור, לח דש; ביום, הכפרים, תעבירו שאר, בכל-ארצכם. י וקדשתם, את שנת הפסחים שנה, וקראתם דורו בארץ, לכלי-שביק; ויבל הוא, תהיה לכם, ושבתם איש אל-אחוזתו, איש אל-משפחתו תשבו. יא ויבל הוא, שנת הפסחים שנה-- תהיה לכם; לא תזרעו-- ולא תקצרו את-ספיחי, ולא תבצרו את-דריכי. יב כי יבל הוא, ק דש תהיה לכם; מן-השנה--ת'אכלו, את-תבואתה. יג בשנת היובל, היא את, תשבו, איש אל-אחוזתו. יד וכי-תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך--אל-תנו, איש את-אחיו. טו במספר שנים אחר היובל, תקנה מאת עמיתך, במספר שני-תבואת, ומכר-לך. טז לפי ר'ב השנים, תרבה מקנתו, ולפי מע'ט השנים, תמעיט מקנתו: כי מספר תבואת, הוא מכר לך. יז ולא תנו איש את-עמיתו, ויראת מפל היד; כי אני יהוה, אל היכם.

2.

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 155
השמיטה מכוננת שוויון, מקיף אף יותר משוויון סוציאלי. ניתן לומר שהוא מגיע לרמה אקולוגית. "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, תהיה כל התבואה לאכול". תארו לכם שותפות בין האיכר לבהמתו, לשניהם זכות הנאה שווה מפירות האדמה. הרדיקליות של מצות השמיטה כמעט בלתי נתפסת. לא פחות רדיקלית הינה המצווה חברתית - כלכלית של שנת שמיטת הכספים בסוף שנת השמיטה. אין זה שוויון המושג באיחוד של הבעלות, מעין הלאמה של הקרקע. השוויון של השמיטה הוא ויתור על עצם הבעלות היוצרת את ההבדל בין העשיר לעני.

3.

דברים פרק טו
מקץ שבע-שנים, תעשה שמיטה. ב וזה, דבר השמיטה--שמוט כל-בעל משה ידו, אשר ישה ברעהו: לא-יג'ש את-רעהו ואת-אחיו, כי-קרא שמיטה ליהוה.

ספר החינוך מצווה תעז

"ללמד נפשנו במידות המעולות מידת הנדיבות ועין טוב, ונקבוע בלבבנו הביטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל לכול הברכה והרחמים, וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמור, אפילו הלוויתני ממוני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה להשמיט בין המלווה, שלא לגזל ושלא לחמוס לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון".

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 155

...מצות היובל פותחת חזית אחרת... בעוד שהשמיטה מדגישה את השוויון היובל - כך הוא מכונה בספרי ח"ן - היט עלמא דחירו (= עולם החירות). הלכות היובל הם חוקי הדרור, "וקדשתם, את שנת הקמשים שנה, וקראתם דרור בארץ, לכל יִשְׁכִּיָּה".

עמ' 157

... זהו חזון שונה מזה של הכפר הגלובלי. האחרון אינו אלא מתכון ליצירת אדם חד ממדי. חירות ה"פוסט" הינה אידיאליזציה של האינדיווידואליות שמאחריה מסתתרת המרה של אינדיווידואליזם באגואיזם וחומרנות. חירות הסותרת את השוויון ויוצרת פערים חברתיים וכלכליים בלתי נסבלים....

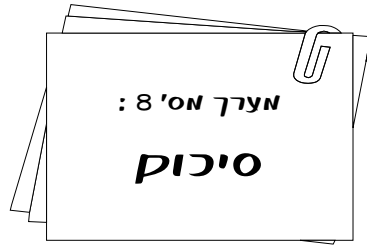
... גם 'שוויון ההזדמנויות' שמציע השוק החופשי אינו אלא תעתוע ריק, משום שלמעשה אין לכולם אותן הזדמנויות, המשחק אינו באמת חפשי, כלליו קובעים העדפות שונות לפרטים שונים. גם החירות יוצאת נפסדת: באופן פרדוכסלי, חירות הפרט אובדת לטובת כלכלת השוק ותרבות הצריכה והרייטינג של ההמונים על ידי בעלי אינטרס...

היובל לעומת זאת מזמן חירות אחרת... הדרור של השמיטה קושר את האדם בקשר שמקורו קודם לרצונו החופשי של האדם. הוא קשור לאדמה שאינה יכול למכור אותה לצמיתות. הדרור מתבטא דווקא באפשרות של כל אדם לחזור לאדמתו, ולא באפשרות שלו למכור אותה כרצונו. בחזון של חירות עולמית אין רק 'כפר' אחד, אלא כל עם יושב בכפריו הוא, באדמתו שלו".

הרב שג"ר - כלים שבורים עמ' 153

"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה", מלמד הרמב"ם בהלכות מלכים, "ובונה המקדש... ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה" (רמב"ם, הלכות מלכים יא' א')

.. ערכי השוויון והחירות המוכרים לנו היום מן המהפכה הצרפתית הינם הליבה של מצוות אלו, משום כך הם מאפייניו המובהקים של מצבו של העם בארצו, אלא שלא כבעולם הערכים המודרני, הבסיס של מערכת היחסים החברתית המוסרית בתורה היא הקדושה".

מטרות:

- * חזרה וסיכום החומר הנלמד.
- * התלמיד יבדוק את האפשרויות ליישם את רעיונות השמיטה שיש להם זיקה להיבט הסביבתי בחיי היום-יום.

45 דקות

עזרים: דף מקורות לתלמיד X מספר התלמידים בכיתה (דף המקורות לשיעור זה כולל שני עמודים).

שתיחה

10 דקות

- בקש מן התלמידים לנקוב בשמות הנושאים שנלמדו בשיעורים הקודמים (בין שבת לשמיטה, מקומו של האדם בבריאה, שימור ופיתוח, תרבות הצריכה, טביעת רגל אקולוגית, שמיטה ושוויון).
- רשום את הנושאים על הלוח בטבלה (ראה דוגמא).
- הסבר: ניתן לסכם את הערכים המרכזיים שנלמדו בכל אחד מן השיעורים. אם נחזור בקצרה על תכני השיעורים נגלה שהערכים המרכזיים הם: מנוחה, אחריות, איפוק, בחירה, שוויון.
- רשום את הערכים הבאים על הלוח.
- בקש מן התלמידים לשבץ את הערכים בטבלה.
- בתום הפעילות תתקבל הטבלה הבאה:

הנושא הנלמד	הערך
שבת ושמיטה	מנוחה
מקומו של האדם בעולם	אחריות
שימור ופיתוח	איפוק
תרבות הצריכה שמיטה וצריכה	בחירה
טביעת רגל אקולוגית שמיטה ושוויון	שוויון

נקודות לדין:

- באמצעות ערכים אלו יצרנו את הקשרים (הזיקות) שבין שמיטה שהיא צו ה' לבין שמירת איכות הסביבה.
- ראינו שהרעיונות המרכזיים הנלמדים ממצוות השמיטה והיובל כפי שפורשו והובנו בידי פרשנים והוגים, הם רעיונות שעולים כיום בהקשרים של שמירת איכות סביבה.

לא רק לחקלאים?!

20 דקות

בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 1 בדף המקורות.

"טוב לאיכות הסביבה"

בחישתיל מציינים כי בנוסף לשמירת השמיטה, תורם הגידול על מצע קוקוס לשמירה על איכות הסביבה. "הגידול על קוקוס מגן על השתילים מפני מחלות קרקע ומאפשר לנו להפחית את השימוש בחומרי הדברה כימיים", אומר מגל, "כך לדוגמה אנחנו יכולים לגדל צמחים בריאים בלי להשתמש בחומר המזיק מתיל ברומיד. מלבד זאת, החקלאים משקים את המצעים המנותקים במערכת צינורות נפרדת, והם מנקזים וממחזרים אותם תוך הקטנה של צריכת המים. כך אנחנו מונעים ממי ההשקיה לחלחל למי התהום, עם כל הדשנים והכימיקלים שלהם, ותורמים להקטנת הזיהום".

נקודות לדיון :

- מה הוא גידול על מצעים מנותקים ? מצע מנותק הוא מצע המנותק מהקרקע. מניחים על הקרקע שכבה של ניילון, על הניילון עציצים ובתוכם מצע גידול. כדי שגידול במצע מנותק יהיה מותר בשנת השמיטה יש צורך לגדלו בבית או בחממה.
- כיצד מועיל מצע הקוקוס לאיכות הסביבה? (הפחתת חומרי הדברה, צמצום בצריכת מים).
- ברור מכל מה שנלמד עד עתה שהחקלאים השומרים על מצוות השמיטה תורמים רבות לאיכות הסביבה, האם ניתנה מצוות השמיטה רק לחקלאים?

בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 2 בדף המקורות.

הרב זאב ויטמן - מצוות השמיטה - ייחודה וחיבותה בדורנו - המעיין, טבת תשנ"ד
אמנם חלק גדול מעם ישראל אינו עוסק כיום בחקלאות, התנאים השתנו, אך אין בכך בכדי לגרוע מעוצמתה של המצווה. גם כיום מדגישה מצוות השמיטה את קדושתה של הארץ ואת שייכותה להקב"ה וגם מי שהוא עצמו אינו חקלאי, הרי הוא נזקק לתוצרת חקלאית - ללחם, שמן, יין, פירות ירקות וכו' ולכן, קיומה של המצווה מחדיר, גם כיום, מסרים חשובים אלו לכל בית ובית בישראל.

נקודות לדיון :

- אלו נקודות מונה הרב ויטמן כנקודות הרלבנטיות גם למי שאינו חקלאי?
- לא רק החקלאי, גם כל מי שצורך תצרוכת חקלאית מושפע מן השמיטה. ערוך סיעור מוחות ובקש מן תלמידים לציין את התחומים בהם משפיעה השמיטה על אורח חייהם ורשום על הלוח (רכישת תוצרת חקלאית - רכישה מוקפדת על פי הוראת ההלכה, שמירת קדושת שביעית בפרות וירקות, תחזוקת גינות נוי ועציצים, הפקרת פרות עצי פרי בגינות, איסוף מוקפד של פרות עצי הפרי בגינות לפי דרישות ההלכה) מצוות השמיטה מדגישה את קדושתה של ארץ ישראל, כיצד?
- בנוסף לנקודות שנמנו על ידי הרב ויטמן למדנו על מערכת שלמה של ערכים אוניברסליים שנלמדת ממצוות השביעית ועשויה להשפיע על הפרט, על האומה, על היקום ואנו מקווים שגם על האנושות. האם היהודי הפרטי שאינו חקלאי מממש ערכים אלו בשנת השמיטה. האם כולנו נחיים? האם כולנו מצמצמים צריכה? האם אנו שומטים חובות?

בקש מן התלמידים לקרוא את מקור מס' 3.

אחת ההצעות, היתה זו שהעלה הפרשן הכלכלי פנחס לנדאו, במסגרת המושב "היבטים כלכליים של שנת השמיטה". לנדאו עסק בדבריו בין היתר, בעניין קרן ההשתלמות, כבעלת מטרה מקבילה לשמיטה. הוא הסביר, שמהות הקרן, היא לאפשר לעובד לנוח, להשתלם במקצועו, ולהרחיב אופקים. "כיום המצב הוא שהרוב המוחלט של העובדים קונים בכסף הזה רכב חדש. השאר פשוט יוצאים לטיול מסביב לעולם". לנדאו העלה בדבריו הצעה, לכפות על העובד את המנוחה ואת ההשתלמות המקצועית והרוחנית.

<http://www.nrg.co.il/online/11/ART1/630/513>

נקודות לדיון:

- הסבר: מה היא קרן ההשתלמות - סכום כסף שמפרישים העובד והמעביד - העובד רשאי למשוך את הכסף בתום שש שנים מתאריך פתיחת הקרן. קרן ההשתלמות (כשמה) נועדה במקורה לממן השתלמויות מקצועיות של העובד.
- מה עושים כיום רוב האנשים המושכים את כספי קרן ההשתלמות?
- מה היא הצעתו של הפרשן הכלכלי פנחס לנדאו?
- האם הצעתו של הפרשן הכלכלי פנחס לנדאו תואמת ברוחה את העקרונות הנלמדים ממצוות השמיטה?
- אם תתקבל הצעה זו... מה נרוויח מבחינה סביבתית? (צמצום צריכה, שוויון בהשכלה, פתיחת הזדמנות חדשה בעקבות העובדה שהעובד למד דברים חדשים).

● בקש מן התלמידים לקרוא מקור מס' 4.

יוסי צוריה - סגן נשיא בכיר בחברת NDS

צוריה טען בדבריו כי השמיטה רלוונטית לכל מגזר ושוק, גם בעידן הטכנולוגיה והקפיטליזם "אפילו לשוק ההיי-טק". "בעולם התוכנה, המאמץ הוא לא לשכפל ולהפיץ את יצירת כפיך, אלא לחסום ולהגן עליה שלא תועתק", אמר צוריה, "הלוואי ונגיע למצב של 'שמיטת תוכנה', שנה אחת מתוך שבע, התוכנה תופץ חינם, אהבת? בסוף השנה שלם על זה".

<http://www.nrg.co.il/online/11/ART1/630/513>.

- מה מציע יוסי צוריה?
- האם הצעתו של יוסי צוריה תואמת ברוחה את העקרונות הנלמדים ממצוות השמיטה?

● בקש מן התלמידים לקרוא מקור מס' 5.

ד"ר אברהם יעקובוס - חוקת התורה - עמ' 66

הקלה ללא שיעור תובא למשק העולמי, אם, בהתאם לחוק השמיטה, יוכרז בכל שנה שביעית על "שמיטת כספים", היינו על ארכה לחובות של יחידים בכל ארץ וארץ ואף לחובות הארצות בין לבין עצמן. על מנת לעצור, לאחר מלחמת העולם הראשונה, בעד משבר כספי, הכריז הובר, נשיא ארצות הברית, בשנת 1931 על "שנת שמיטת חובות". זו הפעם הראשונה נעשה ניסיון להגשים אחד מרעיונות השמיטה בתוקף חוק בין - לאומי. רוב מדינות העולם קידמו בברכה את "תכנית הובר", שהספיקה להפיג בזמנו מתיחות בין-לאומית קשה. בשנת השמיטה תרפה מלחמת-הקיום... יתר על כן: שנת השמיטה תלבש מאליה צורה של "שנת שלום עולמי".

נקודות לדיון:

- מה היא שמיטת הכספים שמציע ד"ר יעקובוס?
- האם הוכרזה בעבר "שמיטת חובות" ברמה בינלאומית? מי הכריז ומתי?
- מה תרמה שמיטת החובות שהוכרזה על ידי הנשיא האמריקני הובר?
- נסו לברר את הקשר שבין "שמיטת חובות" בינלאומית לבין "שלום עולמי".
- האם הצעתו של ד"ר יעקובוס תואמת ברוחה את העקרונות הנלמדים ממצוות השמיטה?
- אם תתקבל הצעה זו... מה נרוויח מבחינה סביבתית?

הרב צבי קאלישר - פירוש על התורה, פרשת בהר
 עבודת אדמת הקודש היא מצווה רבה והיא תועלת עצומה גם בזמן הזה. ובשנה השביעית "שבת שבתון", למען תדע כי לי הארץ ומלואה, וכן אמרו חז"ל במילים קצרות: "אמר הקב"ה: זרעו שש ושמטו שביעית, כדי שתדעו שהארץ שלי, וכולם שווים בה בשנה זו".
 דרך שניה, שילמדו לעמוד בניסיון ולהאמין בו יתברך, כי עיני ה' בנו מראשית השנה עד אחריתה. ובזה נודע, כי ברוך הגבר אשר יבטח בה', שגם אם ישבות מעבודתו יצווה ה' יתברך את הברכה לו... ובזה ירגיל עצמו לבטוח בה' ולהאמין בהשגחתו על כל פרט ופרט, כי מה' מצעדי גבר כוננו. וגם ללמוד מזה, שלא יתנשא העשיר על העני - אמרה תורה שבשנה השביעית כולם שווים, יחד עשיר ואביון יש להם רשות בגנות ובשדות לאכול לשבעה.
 ועוד טעם: כי לא לעולם יהיו טרודים בעבודת האדמה לצורך החומר, רק שנה אחת יהיה חופשי לנפשו. וכאשר יפרוק עול עבודה יעסוק בתורה וחוכמה, לאנשים אשר לא ידעו ללמוד יעסקו במלאכת חרש וחושב ובניין בתים והיכלות, למען גם זה לא יחסר מארץ ישראל; חושבי מחשבות עושים במלאכה - ימציאו חדשות בעת החופש לצורך העולם ותיקונו, ומי שיש בו דעת תורה - יעסוק רק בתורה ויראה, כי זה האושר האמיתי.

נקודות לדין :

- הרב קאלישר מונה שלש "תועלות" לאדם בן ימינו. מנו את התועלות.
- התועלת השלישית "יהיה חופשי לנפשו" - כיצד רואה הרב קאלישר את חופש הנפש?
- מה יעשו האנשים "אשר לא ידעו ללמוד"?
- מה יעשו "חושבי מחשבות"?
- האם אפשר למזג את הצעת הרב קאלישר עם הצעותיהם של פנחס לנדאו, יוסי צוריה וד"ר יעקובוס?

זוניק מוצ'ל

15 דקות

- חלק את הכתה לקבוצות.
- כל קבוצה תתבקש להכין תכנית לפעולה מעשית ברוח ההצעות שנלמדו לעיל וברוח דברי הרב קאלישר.
- כנס את מליאת הכתה. כל אחת מהקבוצות תציג את תכניתה לפני מליאת הכתה.
- מליאת הכתה תדון בהתאמת כל אחת מההצעות לעקרונות הנלמדים ממצוות השמיטה ותרומת כל הצעה להיבט הסביבתי.

למדנו על חשיבותה של מצוות השמיטה. בברנו את מערכת הקשרים שבין מצוות השמיטה ורעיונותיה לבין השמירה על איכות הסביבה. בדקנו את האפשרות ליישם את רעיונות השמיטה בימינו, גם בהקשרים שהם לאו דווקא חקלאיים. למדנו לדעת שלבעיות רבות בתחום המוסרי - סביבתי כמו: החשש מפני "אדנות" של האדם על העולם, הצורך לשמור על איזון בין פיתוח לשימור, הצורך לשמור על פיתוח בר קיימא, הצורך לשמור משאבים לטובת הדורות הבאים וכו' יש מענה במצוות השמיטה והיובל. מטרת השיעורים הייתה לחשוף את כל העושר המופלא המצוי בתורתנו הקדושה ולהנחיל לכם הלומדים את הידע ואת לקחים המוסריים וההתנהגותיים הנובעים מהם.

הרב יהודה עמיטל - במאמרו "האתגר" מצייר את המתח האדיר שבין סגולת האומה לבין המציאות ואת האפשרות לממש את כל העקרונות המוסריים הנפלאים שנלמדו " התכונה המוסרית שבסגולת האומה דורשת ותרנות, ביטול אנוכיות, שיוון ואחדות עם כל היצור. כנגד זאת, מבנה החיים הכלכליים מבוסס דווקא על שאיפות אנוכיות, על קפדנות לרכוש פרטי ועל קנאה ותחרות. הנשמה בוחלת בקטנות ושואפת לגדולות ונשגבות - באומה, באנושות וביקום כולו. חיי הכלכלה דורשים לעומת זאת קטנוניות ועמידה על מקח זכויות פעוטות, אישיות. הנשמה דורשת חסד ואמת, חמלה ורחמים, וחיי המשטר דורשים דין, כפיה, כבלים, לחץ ונגישה. והבעיה הגדולה, וניתן אולי לומר הטראגית, הניצבת בפני ישראל: האם בתנאי חיים כאלה, שהינם טבעיים בעולם הזה, יש מקום שיתגלה צביונה האמיתי של נשמת האומה במלוא הדרה ובסגולתה האלוהית?" (מתוך: שמיטה - מקורות, הגות, מחקר, האגף לתרבות תורנית, עמוד 36).

אין ספק שהתשובות לשאלות אלו אינן פשוטות, אולם אם כל אחד ואחד מאיתנו יחקוק על לוח לבו את דבריו המופלאים של הרש"ר הירש, המובאים בהמשך, נוכל להשפיע על המציאות ולגלות את צביונה של האומה במלוא הדרה וסגולתה.

"לא לך היא הארץ, אלא אתה נתון לה. עליך להוקירה כאדמת קודש לראות בכל יצור יצור ד' ואח לך, לאהוב אותו ולעזור לו במלוי יעודו לפי רצון ד'. על כן משתקף כל נברא בעיני רוחך, על כן מתרגשים מיתרי לבבך עם כל צעקת שבר, ועם כל קריאת גיל בעולם; על כן ישמח לבך עת הנצנים נראו בארץ, ותתאבל עם כל פרח נובל... כולם שאולים הם לך, וכולם יופיעו פעם לפני כסא ד' כדי להעיד לטובתך או נגדך, אם הזנחתם או השתמשת בהם, לקללה או לברכה" (ר' שמשון רפאל הירש, אגרות צפון י"ט מכתבים על היהדות, בני ברק תשכ"ז, מכתב רביעי, עמ' מ"ו-מ"ח).

9 מקורות לתלמיד

1.

"טוב לאיכות הסביבה"

בחישתיל מציינים כי בנוסף לשמירת השמיטה, תורם הגידול על מצע קוקוס לשמירה על איכות הסביבה. "הגידול על קוקוס מגן על השתילים מפני מחלות קרקע ומאפשר לנו להפחית את השימוש בחומרי הדברה כימיים", אומר מגל, "כך לדוגמה אנחנו יכולים לגדל צמחים בריאים בלי להשתמש בחומר המזיק מתיל ברומיד. מלבד זאת, החקלאים משקים את המצעים המנותקים במערכת צינורות נפרדת, והם מנקזים וממחזרים אותם תוך הקטנה של צריכת המים. כך אנחנו מונעים ממי ההשקיה לחלחל למי התהום, עם כל הדשנים והכימיקלים שלהם, ותורמים להקטנת הזיהום".

2.

הרב זאב ויטמן - מצוות השמיטה - ייחודה וחיבותה בדורנו - המעיין, טבת תשנ"ד
אמנם חלק גדול מעם ישראל איננו עוסק כיום בחקלאות, התנאים השתנו, אך אין בכך בכדי לגרוע מעוצמתה של המצווה. גם כיום מדגישה מצוות השמיטה את קדושתה של הארץ ואת שייכותה להקב"ה וגם מי שהוא עצמו איננו חקלאי, הרי הוא נזקק לתוצרת חקלאית - ללחם, שמן, יין, פירות וירקות וכו' ולכן, קיומה של המצווה מחזיר, גם כיום, מסרים חשובים אלו לכל בית ובית בישראל.

3.

אחת ההצעות, היתה זו שהעלה הפרשן הכלכלי פנחס לנדאו, במסגרת המושב "היבטים כלכליים של שנת השמיטה". לנדאו עסק בדבריו בין היתר, בעניין קרן ההשתלמות, כבעלת מטרה מקבילה לשמיטה. הוא הסביר, שמהות הקרן, היא לאפשר לעובד לנוח, להשתלם במקצועו, ולהרחיב אופקים. "כיום המצב הוא שהרוב המוחלט של העובדים קונים בכסף הזה רכב חדש. השאר פשוט יוצאים לטיול מסביב לעולם". לנדאו העלה בדבריו הצעה, לכפות על העובד את המנוחה, ואת ההשתלמות המקצועית והרוחנית.

מתוך <http://www.nrg.co.il/online/11/ART1/630/513.html>

4.

יוסי צוריה - סגן נשיא בכיר בחברת NDS

צוריה טען בדבריו כי השמיטה רלוונטית לכל מגזר ושוק, גם בעידן הטכנולוגיה והקפיטליזם "אפילו לשוק ההיי-טק". "בעולם התוכנה, המאמץ הוא לא לשכפל ולהפיץ את יצירת כפיר, אלא לחסום ולהגן עליה שלא תועתק", אמר צוריה, "הלוואי ונגיע למצב של 'שמיטת תוכנה', שנה אחת מתוך שבע, התוכנה תופץ חינם, אהבת? בסוף השנה שלם על זה".

מתוך <http://www.nrg.co.il/online/11/ART1/630/513.html>

ד"ר אברהם יעקובוס - חוקת התורה - עמ' 66
 הקלה ללא שיעור תובא למשק העולמי, אם, בהתאם לחוק השמיטה, יוכרז בכל שנה שביעית על "שמיטת כספים", היינו על ארכה לחובות של יחידים בכל ארץ וארץ ואף לחובות הארצות בין לבין עצמן. על מנת לעצור, לאחר מלחמת העולם הראשונה, בעד משבר כספי, הכריז הובר, נשיא ארצות הברית, בשנת 1931 על "שנת שמיטת חובות". זו הפעם הראשונה שנעשה ניסיון להגשים אחד מרעיונות השמיטה בתוקף חוק בין - לאומי. רוב מדינות העולם קידמו בברכה את "תכנית הובר", שהספיקה להפיג בזמנו מתיחות בין - לאומית קשה. בשנת השמיטה תרפה מלחמת - הקיום. ... יתר על כן: שנת השמיטה תלבש מאליה צורה של "שנת שלום עולמי".

הרב צבי קאלישר - פירוש על התורה, פרשת בהר
 עבודת אדמת הקודש היא מצווה רבה והיא תועלת עצומה גם בזמן הזה. ובשנה השביעית "שבת שבתון", למען תדע כי לי הארץ ומלואה. וכן אמרו חז"ל במילים קצרות: "אמר הקב"ה: זרעו שש ושמטו שביעית, כדי שתדעו שהארץ שלי, וכולם שווים בה בשנה זו".
 דרך שניה, שילמדו לעמוד בניסיון ולהאמין בו יתברך, כי עיני ה' בנו מראשית השנה עד אחריתה. ובזה נודע, כי ברוך הגבר אשר יבטח בה', שגם אם ישבות מעבודתו יצווה ה' יתברך את הברכה לו... ובזה ירגיל עצמו לבטוח בה' ולהאמין בהשגחתו על כל פרט ופרט, כי מה' מצעדי גבר כוננו. וגם ללמוד מזה, שלא יתנשא העשיר על העני - אמרה תורה שבשנה השביעית כולם שווים, יחד עשיר ואביון יש להם רשות בגנות ובשדות לאכול לשבעה.
 ועוד טעם: כי לא לעולם יהיו טרודים בעבודת האדמה לצורך החומר, רק שנה אחת יהיה חופשי לנפשו. וכאשר יפרוק עול עבודה יעסוק בתורה וחוכמה, לאנשים אשר לא ידעו ללמוד יעסקו במלאכת חרש וחושב ובניין בתים והיכלות, למען גם זה לא יחסר מארץ ישראל; חושבי מחשבות עושים במלאכה - ימציאו חדשות בעת החופש לצורך העולם ותיקונו, ומי שיש בו דעת תורה - יעסוק רק בתורה ויראה, כי זה האושר האמיתי.

בימים אלו ניצבת האנושות מול גזאוג מדשיה...
ההגמונוצוג עם מפגזים סובגוים, אוגם הזואה האנושוה על עזמה בלו יזיה, הפכה אהיוג
הכח קיומיו.
אי הזיוג לזו האלוקי פלוגיה לאגם ילעצה ולשמירה, זובה אמיהים סובגוים אמיהים. ההגמונוצוג
המגמשג מן הזו עלולה לגבוה אמיהים נוספים, סובגוים ואל אנושיים.
זוקים רבים מהמוצוגים כיוס עם השאלה, "כיצד יוגן אהשמד ל... ולהמוצוג עם... 13 השמירה, הן
בהיבט הדיוני והן בן המדשי? פריטס, מדינוג ואמוצים בינלאומיים עוסקים בנושא באופן נחב.
עיון מרוקק במצווג השמיטה, הדיונוגיה ועמיה מספק אלומג שובוג מרגקוג לשאלה זו.
המוברג 'סביבה בשמיטה' מלמג אמיהים ולממוציהם עוסוק מלמיה בברוקג הקשר שבין מצווג
השמיטה לבין סוגיוג מרכזיוג בשמירה איכוג הסביבה.
המנוג המוצע במוברג בוגג, ממברג ומבהירה אג האמיהים הכברה המולג על כגפי
האגם ומברג ממנו, כגכרי המכרס, "גן צעג שלג גקלק וממיה אג עולמיו, שלג גקלק אין
מי שיקן אמיה" (קהלג רבה ז, כח)

ISBN 978-965-90524-2

9 789659 052424

מסת"ב: 978-965-90524-2-4 ISBN: